

rys. 1 flaga i herb Królestwa Maroko
źródło : <http://nbportal.pl>

RYNEK TURYSTYCZNY MAROKO

Magdalena Marek, IV rok / hot / w
Numer indeksu : 34797

Spis treści :

I. Tytułem wstępu	4
II. Maroko ogólnie – krótko i zwięźle	5
1. Maroko przez lupę.....	5
1.1 Położenie kraju	5
1.2 Gospodarka.....	6
1.3 Ustrój polityczny.....	6
1.4 Ludność.....	6
1.5 Klimat	7
1.6 Kultura arabska.....	7
1.7 Kiedy najlepiej wybrać się do Maroko.....	7
2. Warunki rozwoju turystyki.....	7
2.1 Regiony koncentracji ruchu turystycznego.....	8
2.2 Miasta o najwyższej koncentracji ruchu turystycznego i ich atrakcje turystyczne..	9
2.3 Turystyka alternatywna	13
2.4 Dostępność komunikacyjna.....	13
III. Rynek recepcji turystycznej.....	15
1. Maroko w międzynarodowym ruchu turystycznym.....	15
2. Turystyka w Maroko, zestawienie najważniejszych wskaźników turystycznych.....	17
3. Ruch lotniczy w Maroko.....	19
4. Ruch na przejściach granicznych czyli kto najczęściej przyjeżdża do Maroko.....	21
5. Baza noclegowa.....	24
5.1. Opis bazy noclegowej.....	29
5.2. Informacje z portali branżowych.....	30
6. Cel podróży.....	31
7. Sezonowość przyjazdów do Maroko.....	31
8. Dochody.....	31
9. Środki lokomocji po Maroko.....	32
10. Kongresy, konferencje, strategie w sprawie rozwoju turystyki w Maroko.....	34
11. Personel zawodowy.....	36
12. Prognozy	36

13. Zagrożenia i przeszkody w rozwoju turystyki w zakresie podaży i popytu.....	37
14. Promocja : Międzynarodowy Salon Turystyki - Moroccan Travel Market (MTM).....	37
15. Profile turystów.....	38
IV . Rynek emisji turystycznej Maroko.....	38
1. Dlaczego Marokańczycy nie podróżują za granicę?.....	38
1.1 Turystyka krajowa.....	41
1.2 Sugerowane wydatki mieszkańców Maroka na wyjazdy zagraniczne.....	41
1.2. Lokalne strony / oferty marokańskich biur podróży.....	41
V. Znaczenie marokańskiego rynku turystycznego dla Polski.....	42
1. Maroko kontra Polska.....	42
2. Polacy do Maroko? Czyli co oferują polskie biura podróży.....	44
VI Zakończenie	46
VII Bibliografia.....	47

I. Tytułem wstępu

Maroko, jak trafnie zauważył Janusz Żebrowski w swej książce pt. *‘Maroko współczesność a historia’*: ‘ To jedno z najciekawszych państw kontynentu afrykańskiego. Od stuleci cieszy się zainteresowaniem podróżników, uczonych i polityków z całego świata.’

Al-Maghrib czyli po arabsku Maroko – z geograficznego punktu widzenia to orientalny Zachód, gdzie zachwycać mogą nie tylko antyczne wykopaliska rzymskie oraz arcydzieła architektury islamu, ale także codzienność życia mieszkańców, którego fantazja jest w kolosalnej sprzeczności z modnym w Europie minimalizmem. To ziemia wielu kontrastów - społecznych, przyrodniczych i kulturowych. Przyczyniły się do tego zarówno warunki naturalne Maroka, jak i jego bujna, pełna niezwykłych zwrotów historia, w której wpływy europejskie mieszały się z arabskimi, berberskimi i afrykańskimi, dając w rezultacie oryginalną w swym bogactwie kulturę.

Czego może w Maroko szukać turysta europejski? Może kolonialnej architektury Casablanki? Suków Marrakeszu? Czy np. cedrowych lasów, targu wielbłądów w Kulmim, ruchomych wydm koło Marzuka?

Na te i wiele innych pytań autorka postara się odpowiedzieć w swojej pracy, która ma być swoistym opisem/podsumowaniem turystycznych aspektów rynku marokańskiego, jego specyfiki, magii.

Autorkę podczas ‘podróży’ po Maroko (którą to zafundowała Kinga Choszcz w książce pt. *‘Moja Afryka’*) zafascynowały opisy i zdjęcia wąskich, błękitno-białych uliczek które wyglądały jak żywcem wyjęte z pocztówki, marokański targ, który spokojnie można było nazwać feerią barw i zapachów, arabski temperament który z odpowiednim podejściem także daje się okiełznać oraz cała egzotyka i odmienność tego lądu dla ‘człowieka z białej Europy’.

Bazując m.in. na danych : Ministerstwa Gospodarki Polskiej, Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Rabacie, Raportu ‘Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de fevrier 2009’, programu ‘Morocco's Vision 2010’, danych z branżowych czasopism i stron internetowych, autorka w pracy swej będzie starała się ukazać coraz bardziej liczący się w światowych rankingach rynek turystyczny Maroka, polsko-marokańskie relacje turystyczne a także swoistą nie-mobilność Marokańczyków.

Brak informacji w języku polskim, dane – nie wyczerpujące tematu, częstokroć z mozołem tłumaczone z języka francuskiego i angielskiego, wpłynęły na to, że niniejsza praca nie może być traktowana jako kompleksowy projekt, a raczej jako subiektywny sposób przybliżenia Maroko, który dopiero w ostatnich latach zdobył sporą popularność polskich turystów ale wciąż jednak pozostaje stosunkowo nieznaną i tajemniczą. Warto zatem przynajmniej ogólnie zapoznać się z tą egzotyczną krainą, do której wyprawa może okazać się przygodą niezapomnianą do końca życia.

II. Maroko ogólnie – krótko i zwięźle

1. Maroko przez lupę

- Stolica: Rabat.
- Pozostałe główne miasta: Agadir, Asafi, Casablanca, Meknes, Fez, Marrakesz.
- Powierzchnia: 446 tys. km²
- Język urzędowy: arabski, używane są też: berberyjski i francuski, w miejscowościach turystycznych także angielski i hiszpański
- Waluta: 1 dirham marokański = 0,31 zł.

Położenie kraju

Rys. 2 Afryka / Maroko

Rys. 3 Maroko + główne miasta

źródło: www.dookolaswiata.pl

da

Maroko położone jest na zachodnim wybrzeżu Afryki Północnej, nad Morzem Śródziemnym od strony północnej, nad Atlantykiem na zachodzie. Na wschodzie znajdują się góry Atlas, a na południu Sahara. Od wschodu graniczy z Algierią, zaś od południa z Saharą Zachodnią, zajmuje powierzchnię ok. 446 tys km². Stolicą państwa jest Rabat, zaś językiem urzędowym – arabski, Wskazuje to na przynależność tego kraju do kultury muzułmańskiej, i faktycznie – na ok. 34 mln mieszkańców 99% to Arabowie, a do wyznawanie Islamu deklaruje ponad 98% tutejszej ludności. Sytuacja polityczna Maroka przypomina wiele innych państw arabskich – panuje tutaj monarchia konstytucyjna, z koroną dziedziczną przez kolejnych członków królewskiego rodu.

1.2 Gospodarka

Gospodarka Maroka ma charakter typowo wolnorynkowy – od początku lat 90 XX wieku następuje tutaj widoczny proces prywatyzacji. W przeciwieństwie do wielu innych krajów arabskich, państwo to nie posiada dużych złóż ropy naftowej, zmuszone jest więc do eksportowania innych surowców, takich jak ołów, cynk czy mangan. Głównym partnerem handlowym i zarazem największym odbiorcą eksportu jest dla Maroka Francja.

1.3 Ustrój polityczny

Zgodnie z konstytucją z 1972 (nowelizowana 1992 i 1996) Maroko jest dziedziczną monarchią konstytucyjną. Do króla i 2-izbowego parlamentu należy władza ustawodawcza. Izba Reprezentantów liczy 325 członków z wyborów powszechnych, o 5-letniej kadencji, zaś Izba Radców składa się z 270 członków, wybieranych na 9 lat w wyborach pośrednich (co 3 lata wymiana 1/3 składu). Władzę wykonawczą sprawuje rząd z premierem powoływanym przez króla. Władzę sądowniczą pełnią niezależne sądy.

1.4 Ludność

Maroko zamieszkują gł. Arabowie (66%) i Berberowie (33%); ponadto w miastach małe grupy Francuzów, Hiszpanów; Berberowie są w znacznym stopniu zarabizowani, zamieszkują gł. góry i tereny pustynne. Muzułmanie sunnici stanowią 98% ogółu ludności (islam jest religią państw.), ponadto (gł. w miastach) istnieją niewielkie grupy chrześcijan (Francuzów i Hiszpanów); liczba wyznawców judaizmu jest znikoma i maleje.

Jak podaje www.cia.gov (2009 r.) liczba ludności w Maroko wynosi : 34,859,364

Struktura ludności prezentuje się następująco: 0-14 (30%), 15-64 (64,7%), 65 lat i więcej (5,2%).

1.5 Klimat

Klimat tutaj panujący jest typowy dla niemal całego Czarnego Łądu – gorący i surowy. Zdecydowanie przeważają obszary pustynne – jedynie na północy kraju rozciągają się potężne góry Atlas. Najwyższy szczyt w kraju leży właśnie w tych górach – Dżabal Tubkal, wznoszące się na wysokość 4167 m n.p.m. Rzeki, jak można by się spodziewać państwie położonym w takim miejscu, nie są tutaj zbyt liczne.

1.6 Kultura arabska

Kultura arabska jest przedmiotem zainteresowań wielu ludzi na całym świecie, również i w Polsce. Spowodowane jest to m.in. różnorodnością tradycji i zwyczajów, jakie można spotkać w poszczególnych krajach przynależących do tej cywilizacji. Maroko jest świetnym tego przykładem – kulturowo związane jest ściśle z narodem arabskim, jednak jego mieszkańcy stanowią jakby oddzielną grupę, podobnie jak mieszkańcy większości państw muzułmańskich. Aby w pełni się o tym przekonać i poznać ową cywilizację, trzeba jednak osobiście odwiedzić te tereny. Tylko wtedy będzie można samemu stwierdzić, czy owa egzotyka i tajemniczość, tak zachwalana przez wszystkich, faktycznie jest cechą charakterystyczną Maroka.

1.7 Kiedy najlepiej wybrać się do Maroko?

Najprzyjemniej odkrywać Maroko wiosną (marzec – maj) - temperatura jest wówczas znośna, wszystko wokół rozkwita, lub jesienią (wrzesień – październik). Latem można plażować na wybrzeżu, gdzie wieje przyjemna bryza. W głębi kraju temperatury sięgają 50°C. Trzeba unikać wyjazdu na Wielkanoc (najazd Hiszpanów) i w sierpniu (inwazja Francuzów).

2. Warunki rozwoju turystyki

W latach 1980 -1990 około 1,5 milionów Europejczyków odwiedził Maroko. Głównymi odwiedzającymi byli Francuzi i Hiszpanie, znaczny odsetek stanowili także turyści z Wielkiej Brytanii, Niemczech i Holandii. Turyści najchętniej odwiedzali duże ośrodki koncentracji turystycznej, zlokalizowane przy plażach wzdłuż atlantyckiego wybrzeża – szczególną sympatią cieszył się Agadir. Około 20 tys. mieszkańców Arabii

Saudijskiej odwiedzających Maroko, zdecydowało się na zakup domów letniskowych właśnie w tym kraju. Wpływy z turystyki spadły o 16,5% w roku 1990 roku – rozpoczęcie wojny w Zatoce Perskiej. W 1994, Maroko zamknęło przejście graniczne z Algierią po ataku na hotel w Marrakeszu. To spowodowało znaczny spadek w liczbie turystów algierskich – z 70 tys. zwiedzających w 1994 r. do 13 tys. w 1995 r.

W 2008 roku odnotowano w Maroko 8 milionów turystów, w porównaniu z około 7,4 mln w 2007 r., - tj. 7% wzrost w porównaniu do 2007 roku.

30% turystów w 2008 r. stanowili Marokańczycy mieszkających za granicą. Większością odwiedzającą Maroko nadal są Europejczycy (20% stanowią Francuzi). Europejczycy najchętniej podróżują do Maroko w kwietniu i jesienią, z wyjątkiem turystów hiszpańskich, którzy przeważnie preferują wizyty w czerwcu i sierpniu.

2.1 Regiony koncentracji ruchu turystycznego

Głównym regionem turystycznym Maroka są wybrzeża Oceanu Atlantyckiego i Morza Śródziemnego. Znajduje się tu kilka dużych miast, jak: **Rabat**, **Casablanca**, **Tanger** i **Agadir** oraz wiele mniejszych, a także liczne kąpieliska nadmorskie. Poza wybrzeżem największymi ośrodkami turystycznymi Maroka są 3 dawne stolice królewskie: **Fez**, **Marrakesz** i **Meknes**.

W 2007 roku, najszybszy wzrost w dziedzinie turystyki Maroka spowodowany był poprzez różnego rodzaju działalności związane z wyprawami na Górę Atlas i Rif których lokalizacja sprzyja uprawianiu trekkingu – szczególnie od końca marca do połowy listopada (rząd sporo inwestuje w trekking). Duży nacisk nakładany jest także na rozwój turystyki pustynnej, konkurując np. z Tunezją.

rys. 4. Maroko – główne miasta koncentracji turystycznej
źródło: www.neckermann.pl/Regiony/Maroko

2.2 Miasta o najwyższej koncentracji ruchu turystycznego i ich atrakcje turystyczne:

Casablanca : największe miasto Maroka, jest głównym ośrodkiem przemysłowym i kulturalnym oraz największym portem morskim Maroka. O ‘Casablance’ – najbardziej romantycznym filmie świata – słyszał chyba każdy.

Zabytki i atrakcje :

- historyczne centrum miasta (*medyna*)
- Meczet Hassana II
- Wielki Meczet z XVIII wieku

‘Casablankę wzniesli Francuzi. W zniszczonym trzęsieniem ziemi, tym samym, które pożarło Lizbonę, nadatlantyckim porcie, niegdyś siedzibie piratów anfacckich, wybudowali szerokie aleje, które kolonialnym zwyczajem obrębili łańcuszkiem palm, wzniesli piękne kamienice w opracowanym na potrzeby Casablanki stylu, który nazwano „arabissance”, a który art deco idealnie połączył z wpływami architektury arabskiej.

Dziś Casablanka to prawdziwa metropolia, jedyna w Maroku, która gwarantuje anonimowość. Tylko tutaj na ulicy spotkać można prostytutki w pełnej krasie swego zawodu. W lustrzanych szybach nowych biurowców przeglądają się dziewczyny w obcisłych dzinsach i krótkich bluzkach, studentki z Lyonu, Marsylii, Paryża i wyperfumowani chłopcy w wypolerowanych butach. Casablanka jest bananowym chłopcem, a Rabat urzędnikiem domatorem – mówią Marokańczycy.’ /National Geographic, Traveler

Fez : trzecie największe miasto Maroka, liczące blisko 950 tys. mieszkańców, położone w północno-centralnej części kraju. Jest stolicą regionu Fez-Bulman.

Marokańczycy kochają piękne przedmioty i przedkładają rękodzieło ponad masową produkcję. W Fezie tworzą najwięksi marokańscy artyści. Ich pradziadowie osiedlali się tutaj od IX w. i nieustannie doskonalili swoje umiejętności. W XII w. przybyli tu naukowcy, duchowni, mistycy, czyniąc z Fezu centrum intelektualne Maroka

Zabytki i atrakcje :

- Stara medyna - Fas al-Bali i nowsza Fas al-Dzdid
- Meczet Al-Karawijjin,
- Meczet Andaluzyjski z IX i XII w.

- Synagoga Ibn Danana
- Medresa Bu Inania
- Medresa Al-Attarin
- Grobowce Marynidów - ruiny na wzgórzu ponad miastem
- System dawnych murów obronnych z licznymi bramami (m. in. Bab Bu Dželud, Bab al-Maruk i inne).

- Pałac królewski (nieudostępniany zwiedzającym)

‘Każda dzielnica tego średniowiecznego miasta ma swój hammam, własną fontannę, meczet i piekarnię. O Fezie, założonym przez arabską dynastię Idrysydów, mówi się, że jest jak surowy imam. To duchowa stolica kraju. Tutejsze medresy, niegdyś najsłynniejsze uczelnie muzułmańskiego świata, na przełomie X i XI wieku wykształciły papieża Sylwestra III, który powrócił do Europy ze znajomością arabskich cyfr, potem żydowskiego filozofa Majmonidesa, słynnego mistyka Ibn Arabiego’. /National Geographic, Traveler

Marakesz – czyli ‘perła rzucona na Atlas’ to miasto koloru ochry, liczące 2,5 mln mieszkańców, czwarte co do wielkości miasto Maroka oraz stolica Berberów. Posiada niezwykle i specyficzny nastrój, którym można zostać oczarowanym. Główny plac-Jemma el Fna a na nim muzyka i taniec, sprzedawcy soku pomarańczowego, kramy, zaklinacze węży, dalej – magia małych uliczek i zaułków.

Zabytki i atrakcje :

- Meczet i medresa Alego ibn Jusufa
- Meczet Kutubijja
- Grobowce Saadytów
- Plac Dżamaa al-Fina (Stowarzyszenie Umarłych taką nazwę nosi główny plac Marrakeszu, najsłynniejszy plac Afryki. Ębracy, kuglarze, oszuści, artyści, magowie, znachorzy, wróże, treserzy zwierząt, zaklinacze węży, bezdomne, odurzone klejem dzieci i turyści zaczarowani magią Marrakeszu, jego egzotyką, zapachami Wschodu i transową muzyką gnaoua, spotykają się na Placu Umarłych. Jedni zarabiają, drudzy wydają. Między nimi krążą tzw. hennajat, które za kilka dirhamów rudą henną namalują kwieciste wzory na rękach turystek).
- Ogrody Agdal
- Mury obronne i liczne bramy (m. in. Bab al-Dżadid, Bab Dukkala, Bab ar-Raha)

‘Marrakesz jest dla turystów symbolem Maroka. Miasto otwarte jest na wpływy. Wieje tu gorący wiatr szerokiej pustyni i chłodne podmuchy schodzące z ośnieżonych gór Atlas. Podczas gdy Fez przypomina zamknięty, hermetyczny, mieszczański Kraków, to Marrakesz ma w sobie coś z otwartej na wpływy Warszawy. Ale Marrakesz od kilku lat pełni również rolę Saint Tropez i Beverly Hills. Wille w tutejszych palmeriach, rijady, czyli stare domy z ogrodami w sercu medyny, kuszą prawdziwą egzotyką, oddaloną od europejskich stolic o dwie godziny lotu. Yves Saint Laurent, Alain Delon, Naomi Campbell, Madonna – to tylko niektóre nazwiska rezydentów Marrakeszu’. /National Geographic, Traveler

Agadir : Międzynarodowy port lotniczy, 10 kilometrów piaszczystych plaż oraz średnio 300 słonecznych dni w roku sprawia, że Agadir jest najpopularniejszą nadmorską miejscowością wypoczynkową w Maroku. W Agadirze jest najwięcej hoteli spośród marokańskich kurortów. Większość skupia się przy bulwarze Muhammada V, biegnącym równoległe do plaży.

‘Kurort z portowym nadbrzeżem przy którym cumują setki rybackich kutrów-sardynkowców zbudowanych z drewna eukaliptusowego, które jest wyjątkowo odporne na gnicie. Sardynki, jeden z głównych towarów eksportowych Maroka, łowi się nocą, gdy tysiącami podpływają pod powierzchnię w poszukiwaniu planktonu. Można je kupić za grosze bezpośrednio od rybaków i oddać do przyrządzenia w lokalnej tawernie. Tak robią turyści’. /National Geographic, Traveler

Rabat : miasto i stolica Maroka, drugie pod względem wielkości miasto kraju, ważne centrum turystyki.

Zabytki i atrakcje :

- Pozostałości budowli rzymskich (mury obronne, forum, termy, resztki budowli publicznych).
- cytadela (Kasba al-Udaja) (XII-XVII wiek)
- kompleks ruin Szalla
- meczet grobowy (XIII wiek)
- mury z bramami (m. in. bramy Bab ar-Rwah, Bab Zair i Bab Udaja) (XIV wiek)
- Pałac królewski Dar el-Makhzen z XVIII wieku
- mauzolea (m.in. Mauzoleum Muhammada V z 1971 roku w kompleksie zabytków z Wieżą Hassana i ruinami Meczetu Hassana z XII w.)

- meczet Essouna Grand (1785)

- Muzeum Antyków

- liczne medresy

- łaźnie (XIV wiek)

- Centrum kultury islamu: Uniwersytet im. Muhammada V, konserwatorium, instytut języka arabskiego, biblioteka narodowa, liczne muzea.

‘Sułtan Jakub al-Mansur władający terytorium od Tunezji po Hiszpanię postanowił wybudować tu najwspanialszy meczet świata, przy którym spotkałaby się wracająca z Europy armia. Zmarł, nim ukończono dzieło. Do dziś przetrwała jedynie 40-metrowa wieża Hasana, wzór formy marokańskich minaretów’. /National Geographic, Traveler

Meknes zwane Wersalem Południa otacza 25-kilometrowy potężny mur wijący się niczym wąż wśród żyznych pól, winnic i sadów owocowych. W XVII w. miasto było stolicą Maroka. Rozkwitło za czasów Mulaja Ismaila – jednego z największych i najbardziej krwawych sułtanów w historii tego kraju.

Najbardziej znanym zabytkiem miasta jest Brama Bab al-Mansur - najpiękniejsza i największa brama Afryki.

Ourzazate – miasto na południu Maroka, zwane bramą Sahary. Warto je odwiedzić z dwóch powodów. Po pierwsze na skraju miasta wznosi się potężna kazba „Taourit”, a po drugie niedaleko stworzono studio filmowe „Atlas”, w którym powstało wiele słynnych produkcji - to tutaj kręcono „Asterixa”, „Klejnot Nilu”, „Miłość szmaragd i krokodyl”, „Gladiatora”, „Regulamin zabijania” i „Helikopter w ogniu”. Pozostały po nich dekoracje.

Inne mniejsze ośrodki warte zwiedzenia :

As-Sawira, dawniej Mogador - miasto portowe w zachodnim Maroku. Wśród zabytków miasta można wymienić m.in. starówkę oraz dawne wały i forty obronne. W 2001 roku medyna w As-Sawirze wpisana została na listę światowego dziedzictwa UNESCO. ‘Tutaj Ridley Scott kręcił sceny do Królestwa niebieskiego. Maroko i jego średniowieczne zabytki to raj dla filmowców. Nawet nie muszą budować sztucznych dekoracji, a świetnie jeżdżący na koniach marokańscy żołnierze są tanimi statystami w historycznych epopejach’. /National Geographic, Traveler

ASafi – stolica marokańskiego fajansu; na głównej ulicy miasta piętrzą się gliniane cuda: misy, talerze, filiżanki, garnuszki, dzbanki, dzbanuszki, salaterki, popielniczki, miniaturowe zwierzątka, w setkach wzorów, wielkościach, kolorach.

2.3 Turystyka alternatywna :

Narty w Maroko :

Marokańskie Ukajmadan to największa stacja narciarska Afryki, z 20 km tras. Wyciągi przypominają Szczyrk sprzed kilkunastu lat, ale trzeba przyznać, że pomysłowość i biznesowy zmysł Berberów zamieszkujących góry Atlas jest o niebo większa niż naszych górali. Nie czekając na pożyczki, wsparcie i zrozumienie, a nawet nie kłócąc się między sobą, zabrali się sami do modernizacji wyciągu krzeselkowego, gdy tylko zobaczyli, jak narciarze porzuceni przez wyciąg gdzieś w dowolnym odcinku góry, mozolnie ciągną na jej szczyt. Dziś górny odcinek wyciągu pokonuje się na ośle. Osioł świetnie radzi sobie w górach i narciarza wraz ze sprzętem wnosi na wysokość ponad 3300 m, a do tego nie każdy osioł jedzie tą samą trasą, może również podjechać trasą na życzenie, do wypatrzonego przez pasażera żlebu czy ścianki, co umożliwi świetny zjazd freerajdowy w nietkniętym śniegu.

Trekkingowe szaleństwo :

Kanion Taghia (Atlas Wysoki) - szczyty w Taghii sięgają 2 500–3 000 m, panuje tam wysokogórski, niemal alpejski klimat, a śnieg zalega w dolinach do późnej wiosny. Pierwsi eksplorery pojawili się tam w latach 70. XX w. (najpierw byli to Hiszpanie, później Francuzi), ale prawdziwy ruch rozpoczął się około roku 2000. Dopiero wtedy umiejętności nowego pokolenia alpinistów pozwoliły na pokonanie najbardziej pionowych ścian. Wspinaczka jest tam tym trudniejsza, że szorstka wapienna skała rozrywa skórę na palcach. Niektóre turnie pozostają ciągle niezdobyte.

W Taghii zostały poprowadzone najtrudniejsze jak dotąd polskie drogi na wielkich ścianach.

2.4 Dostępność komunikacyjna

Bardzo dobrze rozwinięte sieci portów żeglugi morskiej oraz portów lotniczych umożliwiają turystom z najdalszych zakątków świata dotrzeć do tej „perełki afrykańskiej” jaką jest Maroko. Najważniejsze porty morskie to: Agadir, Casablanca, El Jadida, El Jorf Lasfar, Kenitra, Mohammedia, Nador, Rabat, Safi, Tanger.

Lotniska znajdują się w każdym większym mieście m.in. w Rabacie, Marrakeszu, Agadirze, Fesie a do Maroko lata 48 zagranicznych linii lotniczych.

Dojazd do Maroko z Polski :

Samolotem : najlepiej i najszybciej z Katowic i Warszawy Lufthansą lub Air France (przesiadka we Frankfurcie lub w Paryżu) do Casablanki, bilet w dwie strony ok. 1300 zł; rejsowym z Warszawy z przesiadką w Mediolanie (Alitalia) – 1400 zł w dwie strony, z przesiadką w Brukseli (Brussels Airlines) – ok. 1600 zł.

- Czarterem z Warszawy do Agadiru (od 1400 zł), w zależności od sezonu. Bilety w biurach podróży.

Z biurem podróży : różne pakiety np.: Na plaży – wczasy pobytowe, wycieczka objazdowa, Królewskie Miasta Maroka, Tramping z intensywnym zwiedzaniem

Promem : do Maroko można dostać się również drogą morską z Hiszpanii, Francji, Włoch i Gibraltaru. Z Hiszpanii promy odpływają każdego dnia prawie co godzinę. Z Algeciras (Hiszpania) do Tangeru (Maroko) podróż trwa 2 godziny. Z Almerii oraz Malagi do Tangeru podróż trwa od 6 do 9 godzin. Z Francji promy wypływają do Tangeru z miasteczka Sete Nie jest to tania opcja, ale dla kierowców na pewno wygodniejsza. Podróż trwa niemal 36 godzin. Na promie znajdują się restauracje, kluby nocne, sklepy. W czasie wakacji promy również odpływają z Port Vendres. Z Gibraltaru promy do Maroka (Tanger) odpływają dwa razy w tygodniu. Podróż trwa 30 minut. Z Włoch promy do Tangeru odpływają z Genui sześć dni w tygodniu. Podróż trwa 48 godzin.

Z lotniska : między międzynarodowymi portami lotniczymi i centrami miast kursują taksówki. Większość grand taxis nie ma liczników i można się targować. Lotnisko Casablanki jest zlokalizowane 30 km na południe od śródmieścia, a cena za przejazd powinna wynieść ok. 140 MAD; lotnisko w Agadirze - 22 km na południe, przejazd ok. 120 MAD; lotnisko w Fezie - 10 km na południe, przejazd ok. 100 MAD; lotnisko w Marrakeszu - 6 km na południowy zachód, przejazd ok. 100 MAD; lotnisko w Tangerze - 15 km na południowy zachód, przejazd ok. 120 MAD. Między lotniskiem a Casablanką i Rabatem jeździ pociąg (odjazdy są dostosowane do terminów przylotów), a do większości hoteli regularnie kursują autobusy. Połączenia autobusowe istnieją również między lotniskami a Agadirem i Marrakeszem.

III. Rynek recepcji turystycznej

1. Maroko w międzynarodowym ruchu turystycznym

W 2007 roku odnotowano w Afryce 44 miliony przyjazdów turystów zagranicznych co stanowiło 7% wzrost w stosunku do 2000 roku (plasując się tuż zaraz za Azją i Pacyfikiem 7,8% oraz Środkowym Wschodem 10%, tym samym wyprzedzając takie turystyczne potęgi jak Europa 3% czy Ameryka 1,5%). Dzięki turystyce Czarny ląd zarobił 28 bilionów dolarów amerykańskich a na prowadzenie wśród krajów Afryki Północnej co do recepcji turystów zagranicznych niewątpliwie wysunęło się Maroko odnotowując w 2007 roku 13% wzrost. Afryka ma prawie 5 procentowy udział w światowym ruchu turystycznym i 3,3 procentowy udział w przychodach.

Jak podaje WTO, Afryka Północna odnotowała 16,3 miliona przyjazdów turystów zagranicznych w 2007 roku, co daje 1,8 % udział tego subregionu w światowym ruchu turystycznym, 6,8 % wzrost w stosunku do roku 2000, oraz 1,2 % udział w dochodach z turystyki patrząc przez pryzmat świata (dochód z turystyki -10,3 biliony dolarów amerykańskich).

Turyści zagraniczni w 2007 roku wybierając się na kontynent Afrykański za cel swojej podróży najczęściej wybierali: RPA 9,090 tys. przyjazdów, na zaszczytnym drugim miejscu MAROKO – 7,408 tys. przyjazdów, Tunezja – 6,762 tys., na dalszych miejscach – Algeria, Kenia, Zimbabwe.

Maroko miało prawie 17% wkład w recepcje turystów zagranicznych Afryki i zarobiło dla swojego kontynentu blisko 7,3 miliony dolarów amerykańskich (25,7 % dochodów pochodziło właśnie z Maroko, drugie miejsce w rankingach zaraz za RPA).

Tabela nr 1 Ruch turystyczny na świecie

	International Tourist Arrivals (million)						Market share (%) 2007*	Change (%)		Average annual growth (%) '00-'07*
	1990	1995	2000	2005	2006	2007*		06/05	07*/06	
World	436	536	683	803	847	903	100	5.5	6.6	4.1
Europe	262.6	311.3	393.5	440.3	462.2	484.4	53.6	5.0	4.8	3.0
Northern Europe	28.6	35.8	43.7	52.8	56.4	57.6	6.4	6.8	2.2	4.0
Western Europe	108.6	112.2	139.7	142.4	149.5	154.9	17.1	5.0	3.6	1.5
Central/Eastern Europe	31.5	60.6	69.4	87.8	91.5	95.6	10.6	4.2	4.5	4.7
Southern/Mediterr. Eu.	93.9	102.7	140.8	157.3	164.8	176.2	19.5	4.7	7.0	3.3
Asia and the Pacific	55.8	81.8	109.3	154.6	167.0	184.3	20.4	8.0	10.4	7.8
North-East Asia	26.4	41.3	58.3	87.5	94.3	104.2	11.5	7.7	10.6	8.6
South-East Asia	21.1	28.2	35.6	48.5	53.1	59.6	6.6	9.4	12.2	7.6
Oceania	5.2	8.1	9.2	10.5	10.5	10.7	1.2	0.4	1.7	2.2
South Asia	3.2	4.2	6.1	8.1	9.1	9.8	1.1	11.8	8.2	7.1
Americas	92.8	109.0	128.2	133.4	135.8	142.5	15.8	1.9	4.9	1.5
North America	71.7	80.7	91.5	89.9	90.6	95.3	10.6	0.8	5.2	0.6
Caribbean	11.4	14.0	17.1	18.8	19.4	19.5	2.2	3.4	0.1	1.9
Central America	1.9	2.6	4.3	6.4	7.1	7.7	0.9	9.9	9.6	8.6
South America	7.7	11.7	15.3	18.2	18.7	19.9	2.2	2.8	6.4	3.9
Africa	15.2	20.1	27.9	37.3	41.4	44.4	4.9	11.0	7.4	6.9
North Africa	8.4	7.3	10.2	13.9	15.1	16.3	1.8	8.4	7.9	6.8
Subsaharan Africa	6.8	12.8	17.7	23.3	26.3	28.2	3.1	12.6	7.1	6.9
Middle East	9.6	13.7	24.4	37.8	40.9	47.6	5.3	8.2	16.4	10.0

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO, 2008)

Źródło: World Tourism Organization

Tabela nr 2 Dochody z turystyki

International Tourism Receipts	Change local currencies, constant prices (%)			Share (%) 2007*	US\$ Receipts (billion) per arrival			Euro Receipts (billion) per arrival		
	06/04	06/05	07*/06		2006	2007*	2007	2006	2007*	2007
	World	3.1	5.1	5.6	100	742	856	950	591	625
Europe	1.7	3.9	2.7	50.6	376.9	433.4	890	300.2	316.2	650
Northern Europe	8.4	7.7	3.9	8.1	60.3	69.7	1,210	48.0	50.8	880
Western Europe	-0.2	3.7	2.1	17.4	131.6	149.1	960	104.8	108.8	700
Central/Eastern Europe	0.1	8.2	8.6	5.6	38.2	48.3	510	30.4	35.3	370
Southern/Mediterr. Eu.	1.4	1.6	1.1	19.4	146.9	166.4	940	117.0	121.4	690
Asia and the Pacific	4.2	11.1	11.4	22.1	156.5	188.9	1,020	124.7	137.9	750
North-East Asia	7.9	12.1	12.5	10.4	75.2	89.2	860	59.9	65.1	620
South-East Asia	0.0	16.0	13.0	6.3	43.6	54.0	910	34.7	39.4	660
Oceania	1.0	2.5	8.1	3.8	26.6	32.3	3,020	21.2	23.6	2,200
South Asia	4.1	10.7	5.4	1.6	11.2	13.4	1,370	8.9	9.8	1,000
Americas	4.3	1.8	6.4	20.0	154.1	171.1	1,200	122.7	124.9	880
North America	4.5	0.8	7.4	14.6	112.5	125.1	1,310	89.6	91.3	960
Caribbean	3.3	1.9	-0.4	2.6	21.7	22.6	1,160	17.3	16.5	890
Central America	9.3	10.3	8.9	0.7	5.5	6.3	810	4.4	4.6	590
South America	2.0	6.8	8.0	2.0	14.4	17.2	860	11.5	12.5	630
Africa	10.9	10.5	7.5	3.3	24.6	28.3	640	19.6	20.6	460
North Africa	15.3	19.1	8.7	1.2	8.7	10.3	640	6.9	7.5	460
Subsaharan Africa	8.8	6.5	6.9	2.1	15.9	18.0	640	12.7	13.1	470
Middle East	2.5	3.6	6.3	4.0	29.9	34.2	720	23.8	25.0	520

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO, 2008)

Źródło: World Tourism Organization

Tabela nr 3 Ruch turystyczny i dochody w poszczególnych krajach afrykańskich

Major destinations	Series ¹	International Tourist Arrivals						International Tourism Receipts			
		(1000)			Change (%)		Share (%)	(US\$ million)			Share (%)
		2005	2006	2007*	06/06	07*06	2007*	2005	2006	2007*	2007*
Africa		37,260	41,369	44,430	11.0	7.4	100	21,820	24,602	28,292	100
Algeria	VF	1,443	1,638	1,743	13.5	6.4	3.9	184	215
Angola	TF	210	121	194	-42.2	59.8	0.4	88	75
Botswana	TF	1,675	562	537	546	1.9
Cape Verde	TF	198	242	267	22.2	10.4	0.6	127	228	344	1.2
Ethiopia	TF	227	290	303	27.7	4.3	0.7	168	162	177	0.6
Ghana	TF	429	497	..	16.0	836	861
Kenya	TF	1,536	1,644	..	7.0	579	688	909	3.2
Lesotho	VF	304	357	300	17.6	-15.9	0.7	31	36
Madagascar	TF	277	312	344	12.4	10.4	0.8	183	159	176	0.6
Malawi	TF	438	638	714	45.8	11.9	1.6	24	24
Mali	TF	143	153	164	6.9	7.4	0.4	148	175
Mauritius	TF	761	788	907	3.6	15.1	2.0	871	1,007	1,299	4.6
Morocco	TF	5,843	6,558	7,408	12.2	12.9	16.7	4,621	5,967	7,264	25.7
Namibia	TF	778	833	..	7.1	348	384	434	1.5
Reunion	TF	409	279	381	-31.8	36.5	0.9	442	309	446	1.6
Senegal	TF	769	866	..	12.6	242	250
Seychelles	TF	129	141	161	9.3	14.7	0.4	192	228	285	1.0
South Africa	TF	7,369	8,396	9,090	13.9	8.3	20.5	7,327	7,875	8,418	29.8
Sudan	TF	246	328	..	33.5	252	262	0.9	..
Swaziland	THS	839	873	870	4.1	-0.4	2.0	78	74
Tanzania	TF	590	628	692	6.4	10.2	1.6	824	950	1,037	3.7
Tunisia	TF	6,378	6,550	6,762	2.7	3.2	15.2	2,143	2,275	2,555	9.0
Uganda	TF	468	539	642	15.1	19.2	1.4	380	309	356	1.3
Zambia	TF	669	757	897	13.2	18.5	2.0	98	110
Zimbabwe	VF	1,559	2,287	..	46.7	99	338

Źródło: World Tourism Organization

Wg danych Światowej Organizacji Turystyki – Maroko znajduje się na **31 miejscu** wśród krajów świata o największych wpływach z turystyki zagranicznej i również na tym samym miejscu wśród krajów przyjmujących najwięcej turystów zagranicznych (wyprzedzając m.in. Bułgarię, Dominikanę, kraje skandynawskie czy Puerto Rico). World Tourism Barometer podaje że po załamaniu wywołanym wojną w Iraku i odbudowie rynku Afryki Północnej – Maroko odnotowało w 2006 roku 9 % wzrost przyjazdów turystów zagranicznych. Zwolennicy plażowania i kąpieli morskich coraz częściej wybierają Maroko jako cel swoich wyjazdów, co skutkuje 17 % wzrostem w popycie na usługi noclegowe.

2. Turystyka w Maroko, zestawienie najważniejszych wskaźników turystycznych

Maroko jest jednym z najbardziej stabilnych politycznie państw w Afryce Północnej. Marokański rząd w 1985 roku utworzył Ministerstwo Turystyki. Rząd w celu przyciągnięcia turystów do Maroko, sponsoruje różnego rodzaju kampanie reklamowe które promują ten afrykański kraj jako tanie, egzotyczne i bezpieczne miejsce dla turystów europejskich.

Tabela nr 4. Roczne wartości najważniejszych wskaźników turystyki w Maroko :

Annual progress of the main tourist indicators

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Var 08/07 (%)
Arrivals at frontier-post	4 379 990	4 453 260	4 761 271	5 476 713	5 843 377	6 558 333	7 407 617	7 878 639	6
Nights in classified hot	12 695 227	11 320 882	11 173 119	13 164 870	15 215 589	16 326 885	16 893 803	16 461 517	-3
Capacity (in beds)	97 001	102 097	109 615	119 248	124 270	133 230	143 269	152 936	7
Tooms occupancy rate	48	42	39	43	47	49	48	45	-3 points
Trips receipts (in MDH) (1)	29 196	29 159	30 881	34 794	40 967	52 486	58 674	56 598	-3,5

Źródło: www.tourisme.gov.ma

Tabela nr 5 Miesięczne wartości najważniejszych wskaźników turystyki w Maroko :

Montly progress of the main tourist indicators

	February 20 08	February 2009	Var.(%)	jan-feb 2008	jan-feb 2009	Var.(%)
Arrivals at frontier-post	447 213	481 118	8	856 359	922 462	8
Nights in classified hotels	1 164 534	1 052 912	-10	2 242 871	2 108 520	-6
Rooms occupancy rate	42%	37%	-5 points	40%	36%	-4 points
Trips receipts (in MDH) (1)	3 505	2 677	-24	7 826	6 032	-23

Źródło: www.tourisme.gov.ma

Arrivals at frontier-post : ilość przekroczeń granicy

Night in classified hot : noclegi w sklasyfikowanej bazie hotelowej

Capacity : wielkość bazy noclegowej (łóżka)

Rooms occupancy rate : wskaźnik wykorzystania bazy noclegowej

Trips receipts : dochody z turystyki przyjazdowej w MLN Dirhamów

W 2008 roku Maroko przyjęło 7,8 mln turystów (w tym 3,6 mln Marokańczyków mieszkających za granicą – MRE), co oznacza wzrost o 6 % w stosunku do roku 2006.

W ostatnich 12 latach liczba turystów odwiedzających KM systematycznie rosła. Z 2,6 mln w 1995 roku zwiększyła się ona do 7,8 mln w roku 2008. Wielkość ta sugeruje że w miarę upływu lat – dochody ludzi się zwiększają, społeczność jest coraz bardziej zamożna i wymagająca w związku z tym stać coraz większą grupę osób na tego typu

wypadki do ciepłych krajów. Wydarzenia z 11 września 2001 roku – podobnie jak na całym świecie miały również wpływ na turystykę Maroko. Impakt spowodowany zamachami turystycznymi odbił się na hotelarzach, lokalach gastronomicznych oraz dostawcach usług gastronomicznych. W 2001 roku zanotowano spadek przyjazdów, jednak już w 2002 roku liczba turystów ponownie wzrosła. Według analizy sporządzonej przez Europejski Bank Inwestycyjny, zaawansowanie Maroka w dziedzinie turystyki jest podobne do tego, jakie posiadają Egipt, Turcja, Jordania i Tunezja. Opracowanie EBI jest pierwszą kompletną analizą całej branży turystycznej. W dokonanej ocenie uwzględniono 60 różnorodnych wskaźników, w tym m.in. krajowe strategie rozwoju sektora, infrastrukturę turystyczną, kształcenie zawodowe, liczbę turystów.

Do zadowalającej poprawy wyników w sektorze turystycznym w dużym stopniu przyczyniły się:

***podpisanie 49 umów z touroperatorami** z krajów, z których przyjeżdża największa liczba turystów (Francja, Wielka Brytania, Niemcy, Hiszpania)

***zwiększenie liczby połączeń lotniczych** (w wyniku liberalizacji transportu lotniczego działalność na marokańskim rynku rozpoczęło 22 nowych przewoźników. Uruchomione zostały połączenia z kolejnymi miastami i zwiększyła się częstotliwość lotów. Dla przykładu, w ciągu trzech lat, nastąpił prawie czterokrotny wzrost przewozów na trasie Londyn-Marrakesz (z 78 tys. do 300 tys. pasażerów rocznie), a pomiędzy Francja i Marrakeszem ruch lotniczy podwoił się (z 750 tys. do 1,6 mln pasażerów). Wyniki te zostały osiągnięte dzięki agresywnej strategii zwiększenia aktywności w zakresie transportu lotniczego).

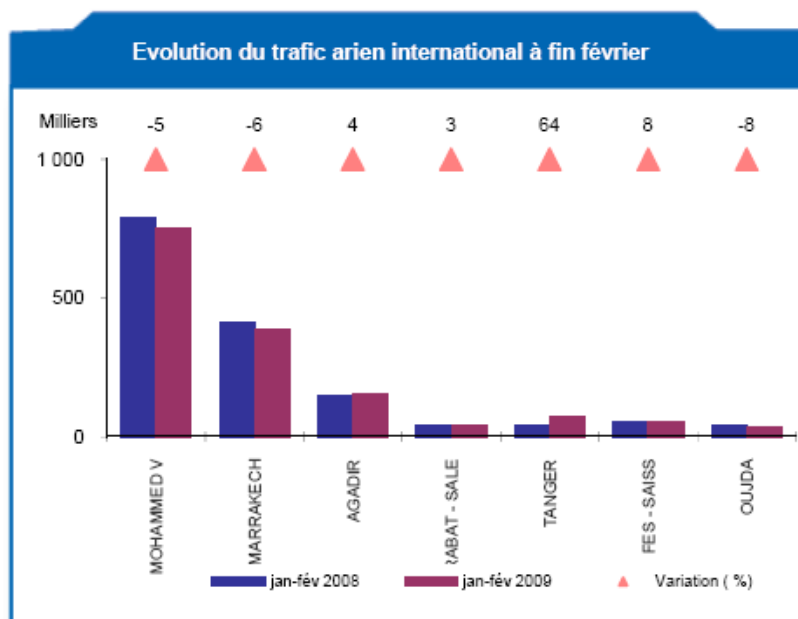
3. Ruch lotniczy w Maroko

Marokańskie linie lotnicze: Atlas Blue, Jet4you, Regional Air Lines, Royal Air Maroc.

Polska nie ma bezpośredniego rejsowego połączenia lotniczego z Marokiem – z wyjątkiem przelotów czarterowych konieczna jest przesiadka w którymś z portów lotniczych Europy.

Podczas dwóch pierwszych miesięcy 2009 roku, liczba pasażerów międzynarodowych (odnotowanych na lotniskach Maroko) wyniosła 1,55 miliona osób, w stosunku do 1,57 miliona w tym samym okresie w roku poprzednim = lekki spadek o 1 %.

Wykres 1. Transport Lotniczy, liczba pasażerów międzynarodowych w mln. (styczeń-luty 2009)

Źródło: Raport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de février 2009'

Tabela nr 6 Transport Lotniczy, liczba pasażerów międzynarodowych w mln. (styczeń-luty 2009)

Aéroport	Nombre de passagers internationaux (en milliers)						
	Fév-08	Fév-09	Variation (%)	jan-fév 2008	jan-fév 2009	Variation (%)	Part (%)
MOHAMMED V	366	353	-4	790	749	-5	48
MARRAKECH	214	195	-9	410	387	-6	25
AGADIR	76	80	5	150	157	4	10
RABAT - SALE	18	20	13	42	43	3	3
TANGER	23	35	54	43	70	64	5
FES - SAISS	25	27	9	53	57	8	4
OIJDA	18	17	-2	39	36	-8	2
NADOR	12	19	50	27	35	27	2
OUARZAZATE	3	2	-9	6	4	-28	0
TOTAL	760	754	-1	1 568	1 547	-1	100

Source : ONDA

Źródło: Raport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de février 2009'

Prawie połowa pasażerów przeszła przez Hub de Mohamed V. Lotniska w dwóch głównych miejscowościach turystycznych Maroko – Marakesz i Agadir – mają swój najwyższy udział w rynku – 25 % i 10%. Te 3 lotniska odnotowują kontrastowe rezultaty : spadek o 5% dla Mohamed V, spadek o 6% dla Marakeszu, przy 4% wzroście dla Agadiru.

W 2007 r. z połączeń czarterowych oferowanych przez touroperatorów korzystało 90 % przyjeżdżających, podczas gdy obecnie tylko 70 %. Pozostałe 30 % turystów

podróżowało indywidualnie dzięki tanim biletom lotniczym sprzedawanym za pośrednictwem Internetu. Biorąc pod uwagę fakt, że oferta tanich linii lotniczych dotyczy zwłaszcza Casablanki i Marrakeszu, dalszy rozwój turystyki przyjazdowej do Agadiru będzie zależał głównie od uruchomienia dodatkowych połączeń czarterowych, m.in. z takimi miastami, jak Dusseldorf, Bruksela, Londyn, Genewa. Regionalna Rada Turystyki (CRT) w Agadirze nawiązała współpracę z marokańskimi liniami lotniczymi – RAM, Państwowym Urzędem Portów Lotniczych (ONDA) oraz Państwowym Marokańskim Urzędem Turystyki (ONMT) dla przeanalizowania istniejących możliwości rozwoju w tym zakresie. CRT wystąpiła z inicjatywą uruchomienia funduszu w wysokości 12 mln MAD (1 mln EUR) przeznaczonego na rozwój transportu lotniczego poprzez działania zachęcające do zapewnienia połączeń z Agadirem. Utworzony ostatnio fundusz jest otwarty dla ONMT i ONDA. Wkład Państwowego Urzędu Portów Lotniczych może polegać np. na zaoferowaniu odpowiednich zachęt w zakresie opłat lotniskowych. Aby podejmowane działania były bardziej skuteczne, powinny być one realizowane w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego.

Zainteresowanie rynkiem Maroka ze strony tanich przewoźników (po wejściu w życie umowy o liberalizacji transportu lotniczego między UE i KM) przyczyniło się w dużym stopniu do wzrostu liczby pasażerów międzynarodowych odwiedzających Królestwo o 50 % w ciągu 4 lat (z 5,3 mln w roku 2003 do 10 mln w 2007 roku). Dla przykładu, ruch lotniczy pomiędzy Londynem a Marrakeszem zwiększył się prawie pięciokrotnie (z 78 tys. do 350 tys. osób), a między Francją i Marrakeszem ponad dwukrotnie (z 750 tys. do 1,7 mln pasażerów).

Wraz ze zwiększeniem od 2010 bazy hotelowej, w wyniku planowanego otwarcia nowych nadmorskich ośrodków turystycznych, konieczne będzie dalsze rozszerzenie oferty w zakresie transportu lotniczego zarówno poprzez zwiększenie połączeń z rynkami tradycyjnymi, jak i dzięki uruchomieniu kolejnych linii obsługujących nowe kraje potencjalnie zainteresowane marokańskim rynkiem turystycznym.

4. Ruch na przejściach granicznych czyli kto najczęściej przyjeżdża do Maroko :

Podczas stycznia 2009 – odnotowano postęp na przejściach granicznych – o 8% (mniej o 2% dla turystów zagranicznych, za to 27% aktywności dla MRE - Moroccan Nationals resident). W tym okresie wielkość przejazdów przez przejścia graniczne wzrosła o 8% (-1 % dla turystów zagranicznych, +23% dla MRE).

Tabela nr 7 Roczna liczba turystów przekraczających granicę

Annul evolution of tourist arrivals at frontier posts

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Var(%)
MNRA (*)	2 130 328	2 230 993	2 537 396	2 769 132	2 787 825	2 986 372	3 376 719	3 666 784	9%
France	840 230	877 465	916 147	1 167 088	1 337 204	1 481 610	1 605 503	1 707 055	6%
Spain	200 519	201 258	231 156	317 119	367 811	467 956	540 186	595 279	10%
Germany	196 700	172 860	129 391	141 210	144 200	151 396	159 844	179 037	12%
United Kingdom	135 642	146 511	134 009	150 354	193 552	265 536	338 304	274 762	-19%
Italy	123 628	112 518	100 001	112 807	120 955	140 923	160 047	163 315	2%
Belgium	84 011	83 966	80 062	105 821	125 890	149 531	164 723	173 004	5%
Others	668 932	627 689	633 109	713 182	765 940	915 009	1 062 291	1 119 403	5%
Total	4 379 990	4 453 260	4 761 271	5 476 713	5 843 377	6 558 333	7 407 617	7 878 639	6%

*MNRA – Marokańczycy mieszkający na stałe zagranicą

Źródło: www.tourisme.gov.ma

Tabela nr 8 Miesięczna liczba turystów przekraczających granicę

Montly evolution of tourist arrivals by country of residence

	February 08	February 09	Var.(%)	Jan- Febr 2008	Jan- Febr 2009	Var. (%)
France	177 301	192 802	9	326 935	356 136	9
Spain	78 199	93 961	20	158 248	189 355	20
Allemagne	22 086	23 222	5	42 528	44 580	5
United Kingdom	31 311	22 975	-27	53 840	43 478	-19
Italy	15 594	17 801	14	31 314	35 291	13
Belgium	20 962	24 058	15	40 693	46 111	13
Holland	19 663	22 357	14	38 353	42 208	10
Total	447 213	481 118	8	856 359	922 462	8
MNRA(*)	146 708	186 372	27	302 747	373 286	23

*MNRA – Marokańczycy mieszkający na stałe zagranicą

Źródło: www.tourisme.gov.ma

Maroko jako cel wyjazdów jest najbardziej popularny wśród mieszkańców Francji. W 2008 roku aż 1 707 055 turystów francuskich postanowiło wybrać ten kraj jako swoją destynację turystyczną (stanowi to 21,6 % całości przyjazdów). Trend ten utrzymuje się nieprzerwanie od 2001 roku i jest to związane między innymi z dziejami historycznymi. Tuż za Francuzami plasują się Hiszpanie (7,5% całości przyjazdów) i Brytyjczycy (3,4%). Taki a nie inny ruch turystyczny ma związek niewątpliwie z pobudkami politycznymi : w

XIX wieku Maroko było areną ścierających się wpływów potęg kolonialnych takich jak Francja, Wielka Brytania czy Niemcy, do dziś mieszkańcy tych krajów uważają tereny marokańskie za ‘swoje’, poza tym kraje te miały duży wpływ na rozwój i funkcjonowanie dzisiejszego Maroka – W Maroku obowiązuje język arabski, jednak z racji na fakt, iż przez lata była to kolonia francuska wiele osób zna język francuski. Ponadto na północy kraju wiele osób posługuje się podstawowym hiszpańskim). Hiszpanie, Belgowie i Włosi to kolejni często odwiedzający Maroko turyści zagraniczni. Wszystkie te kraje znalazły się na liście 50 najbogatszych krajów świata: Wielka Brytania 8 miejsce, Niemcy 15, Francja 22, Belgia 25, Hiszpania 26, Włochy 27 – co przekładając się na zamożność mieszkańców tychże krajów, miało wpływ na ich podróże, m.in. do Maroko (po prostu jest ich na to stać).

Maroko przyciąga turystów swoimi pięknymi plażami. Ze względu na niedużą odległość – mieszkańcy Hiszpanii, głównie południowych nadbrzeżnych terenów często podejmują 1-3 dniowe ‘wypady’ do Maroko. Podobnie zachowują się Brytyjczycy którzy ze swojego zamorskiego terytorium jakim jest Gibraltar – mają tylko 2 kroki do KM.

Wiele światowych koncernów i firm ma swoją siedzibę w Maroko, co tym samym wpływa na napływ turystów biznesowych do kraju (biura podróży tworzą pakiety biznesowe i motywacyjne do KM, coraz bardziej popularne w Polsce, m.in.)

Tabela nr 9 Przyjazdy turystów odnotowane na przejściach granicznych: 8% wzrost na przełomie stycznia i lutego 2009 r.

Evolution des arrivées de touristes aux postes frontières: +8% en janvier-février 2009							
Pays de résidence	Arrivées de touristes aux frontières (en milliers)				Part (%)		
	jan-fév 2001	jan-fév 2008	jan-fév 2009	Variation (%)	jan-fév 2001	jan-fév 2008	jan-fév 2009
France	172	327	356	9	34	38	39
Espagne	81	158	189	20	16	18	21
Allemagne	43	43	45	5	9	5	5
Royaume-Uni	25	54	43	-19	5	6	5
Italie	25	31	35	13	5	4	4
Belgique	23	41	46	13	4	5	5
Hollande	20	38	42	10	4	4	5
Scandinavie	23	15	13	-10	5	2	1
Etats Unis	17	19	17	-7	3	2	2
Autres	73	131	135	3	15	15	15
Total	502	856	922	8	100	100	100
Dont MRE	166	303	373	23	33	35	40
TES	337	554	549	-1	67	65	60

Source : DGSN

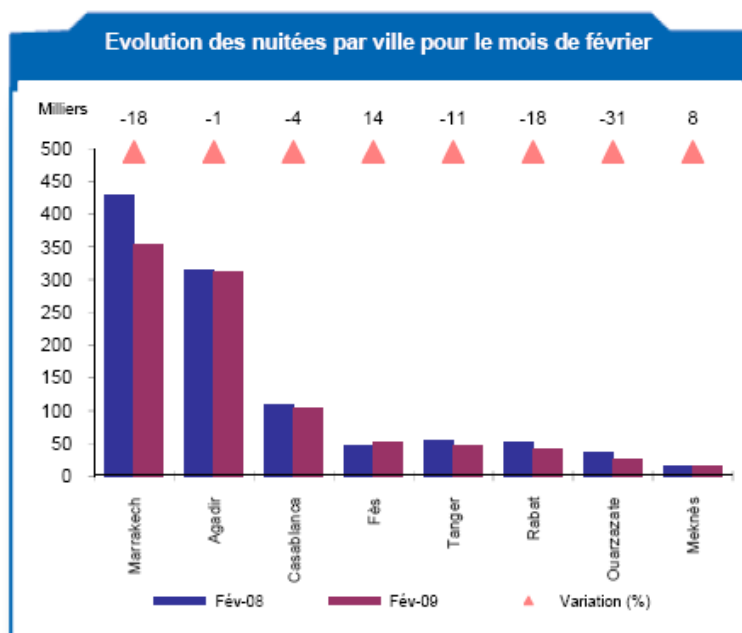
Źródło: Raport ‘Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de fevrier 2009’

5. Baza noclegowa

Większość hoteli w Maroku to hotele i kompleksy hotelowe o bardzo wysokim standardzie **** i ***** gwiazdkowe. To właśnie one odgrywają największe znaczenie w zakwaterowaniu turystów. Obiekty hotelarskie niższej kategorii, kwatery prywatne, nie odgrywają aż tak znaczącej roli. Z wyliczeń wynika że najdłużej w Maroku przebywają Francuzi a ich średnia długość pobytu wynosi 10 dni (najwięcej 7 dni – ok. 60%).

Styczeń 2009 – liczba noclegów zarejestrowanych = spadek o 10%. Ta zmiana spowodowana jest aktywnością nie rezydentów – mniej o 10% w stosunku do stycznia 2008.

Wykres 2 Kształowanie się podaży noclegów w poszczególnych miastach (styczeń 2008 a styczeń 2009).

Źródło: Raport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de fevrier 2009'

Zmniejszenie liczby noclegów w hotelach sklasyfikowanych dotyczy przede wszystkim miast cieszących się największym zainteresowaniem ze strony przyjeżdżających do Maroka. W styczniu wszystkie miejscowości turystyczne odnotowały negatywne rezultaty jeśli chodzi o popyta na noclegi. Oprócz takich miejscowości Fes (+14 %) i Meknes (+8 %), w innych miastach odnotowano spadek (-18% dla Marakeszu, -1% dla Agadiru, -4% dla Casablanki, -31% dla Ouarzazate, -11% dla Tanger i -18% dla Rabatu). W przypadku Marrakeszu jest to spowodowane faktem, że coraz więcej cudzoziemców jest zainteresowanych nabyciem własnego mieszkania wakacyjnego.

Świadczy o tym bardzo korzystna koniunktura w budownictwie mieszkaniowym w ostatnich latach. Ma się wrażenie, że liczba nieruchomości zakupionych przez osoby nie mieszkające na stałe w tym mieście przekracza liczbę hotelowych miejsc noclegowych.

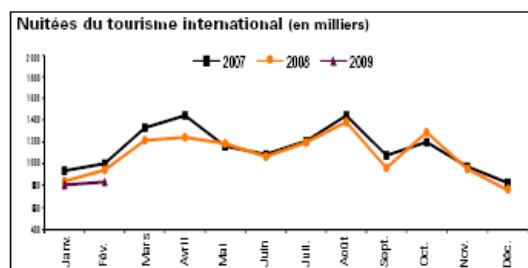
Jak przedstawia poniższy wykres – rok 2008 to 6 % spadek w noclegach w porównaniu do 2007, oraz aż 7,8 % spadek odnotowany w lutym 2009 roku (ma to niewątpliwie związek z kryzysem na giełdzie światowej).

Wykres 3 Porównanie popytu na noclegi w przełożeniu na lata 2007, 2008 i początek 2009.

Tourisme

	SITUATION JUSQU'AU MOIS DE		
	Fév. 2008	Fév. 2009*	Var. %
Nuitées globales dans les établissements classés (en milliers)	2 243	2 109	- 6,0
dont : Nuitées du tourisme international (en milliers)	1 792	1 652	- 7,8

Source : Ministère du Tourisme et de l'Artisanat

Źródło: www.hcp.ma

Tabela nr 10 : Stopa zajmowania miejsc noclegowych w hotelach, pensjonatach – przyjmowanie gości w głównych ośrodkach turystycznych Maroko : wzrost o 37% w lutym 2009

Taux d'occupation réalisées dans les établissements d'hébergement touristique classés: 37% en février 2009

Ville	Nuitées dans les établissements d'hébergement classés				Taux d'occupation (%)		
	Fév.-01	Fév.-08	Fév.-09	Variation (%)	Fév.-01	Fév.-08	Fév.-09
Marrakech	292 334	429 565	354 026	-18	70	56	40
Agadir	383 721	315 339	311 048	-1	75	51	52
Casablanca	82 181	108 954	104 737	-4	61	50	52
Fès	43 234	46 583	53 011	14	43	30	36
Tanger	39 671	53 420	47 618	-11	38	47	48
Rabat	46 591	52 382	42 701	-18	55	61	56
Ouarzazate	41 197	37 554	25 954	-31	38	22	17
Meknès	12 010	14 534	15 749	8	27	25	27
Essaouira	8 971	10 662	11 422	7	31	22	18
Tétouan	9 456	9 361	9 355	0	14	22	18
Total	1 033 276	1 164 534	1 052 912	-10	52	42	37

Źródło: Rapport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de février 2009'

Analogicznie odnotowano spadek turystów z takich krajów jak: Francja o 9 %, Wielka Brytania aż o 31%, z Niemiec o 2 %, z Hiszpanii o 11%, z Włoch o 5 % i z Belgii o 17%.

Tabela nr 11 Noclegi realizowane przez turystów zagranicznych w sklasyfikowanej bazie noclegowej : 10 % spadek odnotowany w styczniu 2009 r.

**Evolution des nuitées réalisées dans les établissements d'hébergement touristique classés:
-10% en février 2009**

Marché	Nuitées dans les établissements d'hébergement classés				Part (%)		
	Fév-01	Fév-08	Fév-09	Variation (%)	Fév-01	Fév-08	Fév-09
Non-résident	886 978	947 049	839 807	-11	86	81	80
France	334 826	407 863	371 248	-9	32	35	35
Allemagne	154 921	77 015	75 601	-2	15	7	7
Royaume-Uni	63 342	101 822	70 093	-31	6	9	7
Espagne	33 702	54 788	48 930	-11	3	5	5
Pays Arabes	26 374	36 795	41 051	12	3	3	4
Italie	45 291	39 054	37 043	-5	4	3	4
Belgique	33 909	41 223	34 332	-17	3	4	3
Scandinavie	77 901	33 696	21 722	-36	8	3	2
Résidents	146 298	217 485	213 105	-2	14	19	20
Total	1 033 276	1 164 534	1 052 912	-10	100	100	100

Źródło: Rapport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de fevrier 2009'

Koniec stycznia objawił się spadkiem noclegów o 6 % w stosunku do stycznia roku ubiegłego (- 8% dla 'nie rezydentów' i +1 % dla 'rezydentów').

Tabela nr 12 Noclegi realizowane przez turystów zagranicznych w sklasyfikowanej bazie noclegowej : **6 %**
spadek odnotowany na przełomie stycznia i lutego 2009 r.

**Evolution des nuitées réalisées dans les établissements d'hébergement touristique classés:
-6% en janvier-février 2009**

Marché	Nuitées dans les établissements d'hébergement classés				Part (%)		
	jan-fév 2001	jan-fév 2008	jan-fév 2009	Variation (%)	jan-fév 2001	jan-fév 2008	jan-fév 2009
Non-résidents	1 649 200	1 792 495	1 652 074	-8	85	80	78
France	596 569	771 824	722 184	-6	31	34	34
Allemagne	278 537	137 959	143 129	4	14	6	7
Royaume-Uni	112 499	178 634	132 873	-26	6	8	6
Espagne	65 048	106 281	105 928	0	3	5	5
Pays Arabes	53 475	74 717	84 982	14	3	3	4
Italie	102 329	86 451	83 442	-3	5	4	4
Belgique	62 430	73 826	66 372	-10	3	3	3
Scandinavie	155 181	67 319	44 955	-33	8	3	2
Résidents	291 829	450 376	456 446	1	15	20	22
Total	1 941 029	2 242 871	2 108 520	-6	100	100	100

Źródło: Raport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de février 2009'

Tabela nr 13 Roczna suma noclegów spędzona w sklasyfikowanej bazie :

Annual evolution of nights spent in classified accommodation establishments

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Var(%)
Non residents	10 293 123	8 865 997	8 515 293	10 307 268	12 259 489	13 345 867	13 703 222	3%
France	4 436 713	4 152 369	4 329 870	5 240 184	6 231 344	6 405 761	6 419 752	0%
Spain	468 163	344 587	354 495	559 481	699 362	816 842	766 553	-6%
United Kingdom	606 881	485 281	450 654	567 385	860 904	1 202 223	1 367 142	14%
Germany	1 563 578	1 089 132	761 604	823 916	904 777	985 685	988 958	0%
Belgium	435 533	386 412	356 957	498 876	624 088	688 878	667 906	-3%
Italy	663 287	551 389	439 014	519 290	568 695	633 102	604 219	-5%
Residents	2 402 104	2 454 885	2 657 826	2 857 602	2 956 100	2 981 018	3 190 581	7%
Total	12 695 227	11 320 882	11 173 119	13 164 870	15 215 589	16 326 885	16 893 803	3%

Źródło: www.tourisme.gov.ma

Tabela nr 14 Miesięczna suma noclegów spędzona w sklasyfikowanej bazie :

Monthly evolution of nights spent in classified accommodation establishments

	mar. 07	mar. 08	Var.(%)	jan-mar 07	jan-mar 08	Var.(%)
Non-résidents	1 334 790	1 219 193	-9	3 276 762	3 011 688	-8
France	625 444	525 864	-16	1 463 226	1 297 688	-11
Royaume-Uni	148 296	115 224	-22	376 387	293 858	-22
Allemagne	121 409	100 109	-18	298 700	238 068	-20
Espagne	65 965	102 041	55	162 663	208 322	28
Italie	55 437	49 308	-11	151 029	135 759	-10
Belgique	53 948	60 701	13	134 928	134 527	0
Résidents	228 991	257 302	12	616 561	707 678	15
Total	1 563 781	1 476 495	-6	3 893 323	3 719 366	-4

Źródło: www.tourisme.gov.ma

Między 2001 a 2007 rokiem odnotowano 3% wzrost w liczbie podaży miejsc noclegowych (wynik mało zadowalający). Najliczniejszą grupą turystów korzystającą z marokańskiej bazy noclegowej są Francuzi Brytyjczycy i Niemcy. Kolejni w szeregu to Hiszpanie, Belgowie i Włosi.

Tabela nr 15 Wielkość bazy noclegowej (ilości łóżek) w poszczególnych ośrodkach turystycznych Maroko

Hotel capacity

Yearly evolution of the classified hotel capacity (in number of beds)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Var. (%)
Marrakech	18876	20399	22109	28464	30648	35068	39550	44 394	12%
Agadir	21586	22716	25367	25605	25491	26660	27904	28 605	3%
Casablanca	7804	8219	8448	9334	9334	10850	12656	12 762	0%
Tangier	7295	6807	7017	7039	7165	7141	7371	7 431	1%
Fez	4035	5287	5880	5880	6268	6584	6802	7 224	6%
Ouarzazate	4730	5106	5021	5683	5915	6582	6716	7 006	4%
Rabat	4133	4367	4367	4364	4592	4592	4812	4 812	0%
Tetouan	4293	4384	4637	4743	4793	4047	3821	4 359	14%
Meknes	2137	2138	2162	2614	2730	2780	2936	3 139	7%
Essaouira	1286	1352	1352	1398	1971	2130	2618	3 322	27%
Others	20826	21322	23255	24124	25363	26796	28035	29 882	7%
Total	97001	102097	109615	119248	124270	133230	143221	152 936	7%

Źródło: www.tourisme.gov.ma

Największą bazą noclegową poszczycić się mogą 3 wielkie turystyczne destynacje : Marrakesz (~ 44,5 tysiąca łóżek, Agadir ~ 29 tysięcy łóżek, Casablanka ~ 13 tysięcy łóżek), w porównaniu np. do stolicy kraju która w 2008 roku mogła zapewnić jedynie 4 812 tysiąca miejsc noclegowych. Marokańska baza hotelowa zwiększyła się z 97 tys. łóżek w roku 2001 do około 140 tys. obecnie. Planowana realizacja 20 tys. nowych miejsc noclegowych rocznie w ciągu trzech najbliższych lat pozwoli na osiągnięcie 200 tys. łóżek hotelowych w 2010 roku wobec 230 tys. zakładanych w programie rozwoju turystyki „*Vision 2010*”. Nowy program „*Azur Extension*” pozwolił na wybranie kolejnych lokalizacji dla nadmorskich ośrodków turystyczno-hotelowych. Pod koniec 2007 roku przyznano, w drodze przetargów, koncesje na zagospodarowanie ośrodków Oued Chbika (Tan Tan), który będzie realizowany przez egipskiego dewelopera Orascom oraz Smir oraz Laguna Smir (Tetouan) – przez hiszpańską firmę Fadesa. W 2008 roku program poszerzył się o dwa nowe kompleksy: Cala Iris (Al Hoceima), Dakhla (Sahara Zachodnia).

5.1. Opis bazy noclegowej

Większość hoteli w Maroku ma przyznaną kategorię , która mniej więcej odpowiada kategorii określanej gwiazdkami. Cennik jest zawsze do wglądu w recepcji i można się z nim zapoznać po przyjeździe. W okresie nasilonego ruchu turystycznego warto dokonać wcześniejszej rezerwacji. W Agadirze jest więcej wielkich hoteli niż w którymkolwiek marokańskim kurorcie, ale latem wypełniają je zwykle wycieczki zorganizowane. Większość skupia się przy Boulevard Mohammed V, biegnącej równoległe do plaży. Mniejsze hotele są usytuowane przy bocznych uliczkach. Rosnąca popularność bazy noclegowej widać również w Fezie, gdzie liczba hoteli, zwłaszcza w medinie, jest ograniczona. W Marrakeszu trwa hotelowy boom budowlany, zwłaszcza jeśli chodzi o obiekty cztero - i pięciogwiazdkowe. W mieście funkcjonuje ponad 250 pensjonatów, czyli maison d'hotels wynajmujących pokoje lub domy. Mimo tej obfitości nadal konieczna jest rezerwacja, szczególnie w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Najtańsze, niesklasyfikowane hotele (bez gwiazdek) chowają się w medinach większych miast. Pokoje kosztują od 30 MAD (jedynka) i 50 MAD (dwójka). W zapewnienia o ciepłej wodzie nie trzeba wierzyć – czasem oznacza to tylko strumyk letniej wody. Zdarza się, że jest podgrzewany gazem prysznic, udostępniany za dodatkową opłatą (5 MAD). W hotelach bez ciepłej wody obsługa kieruje turystów do publicznych

pryszniców (douche) albo (hammam). Hotele jedno- lub dwugwiazdkowe skupiają się zwykle poza medinami. W jednogwiazdkowym pokój z prysznicem kosztuje od 60 MAD (jedyńka) i 120 MAD (dwójka), w dwugwiazdkowym od 150/200 MAD. Hotele trzy- i czterogwiazdkowe są zwykle piękne, ale nieco zaniedbane budowle z czasów kolonialnych, gdzie pokoje są wyposażone w TV i telefon (200-250 MAD). Hotele pięciogwiazdkowe (dwójka od 1000 MAD) mogą być zarówno nijakimi nowoczesnymi pudełkami, jak i dawnymi pałacami. Dostawki kosztują od 45 MAD w hotelach najtańszych, do 100 MAD w najdroższych.

Osoby mające prawo do stałego pobytu w Maroku są uprawnione do 25% zniżki w niektórych hotelach. Można się zastanowić nad możliwością wynajęcia apartamentów, zwłaszcza po sezonie, kiedy ceny znacznie spadają. W Agadirze jest duża liczba rezydencji, w których wynajmowane są apartamenty z wyposażeniem kuchennym.

5.2 Informacje z portali branżowych odnośnie bazy noclegowej

Tur-info.com **9 kwietnia** ubiegłego roku podało : ‘Hiszpańska spółka hotelowa Barcelò Hotels & Resorts rozwija swoje skrzydła w Maroku. Rozpoczyna właśnie realizację pięciu nowych resortów. Podpisała umowę z marokańskim Attijariwafa Bank, na mocy której w ciągu najbliższych trzech lat utworzy sieć miejską obejmującą główne miasta północnoafrykańskiego kraju. Barcelò Hotels jest już obecna w Casablance, a nowe plany przewidują wejście marki na rynek w Rabacie, w Fezie i w Tangerze’.

28 kwietnia : ‘Do 2013 roku w Maroku powstanie przynajmniej 10 tysięcy miejsc noclegowych. Takie plany ma francuska grupa Pierre & Vacances, która chce ekspanować na marokański rynek. Powstaną tam obiekty trzech różnych kategorii: eko-resorty, hotele miejskie oraz rezydencje dla emerytów. Eko-resorty powstaną pod markami grupy: Pierre & Vacances, Maeva i MGM, których rychłą obecność zakłada się zarówno w Marrakeszu, jak i w Agadirze. Hotele miejskie pod nazwą Adagio City Aparthotel i Orion International wyrosną w Casablance, Tangerze, Marrakeszu i Rabacie. Otwarcie rezydencji długiego pobytu dla osób starszych przewidziano także w Marrakeszu i w Agadirze.

Grupa Attijariwafa bank zamierza zbudować do 2010 roku – 40 hoteli. Przeznaczone na ten cel środki finansowe mają zwiększyć się z początkowo 2,5 mld MAD do 5-6 mld MAD. W tym samym okresie BMCE Bank planuje zainwestować prawie 5 mld MAD w budowę 30 hoteli, których realizacja zwiększy liczbę miejsc noclegowych o 10 tys.

Natomiast CDG (Kasa Depozytowa-Zarządzająca), już obecna w sektorze, przewiduje

zbudowanie około 20 hoteli. Ogółem do 2010 roku planowane jest zbudowanie około 140 hoteli.

6. Cel podróży

Turyści przybywający do Maroko kierują się głównie chęcią wypoczynku oraz zapoznania się z architekturą, kulturą i historią wyspy. Osoby te stanowiły w 2007 roku 88% (około 6,3 miliona osób) co stanowi największy odsetek wśród odwiedzających. Przyczyny takiego stanu rzeczy należy upatrywać się w charakterze turystycznym wyspy, która promowana jest głównie ze względu na swe walory przyrodnicze, klimatyczne i ze względu na swoją barwną i bogatą historię. Turyści przyjeżdżający w celach biznesowych stanowią 4% całości przyjazdów (około 300 tysięcy przyjazdów) co stanowi o zainteresowaniu Maroko jako centrum spotkań biznesowych, konferencji i kongresów. Reszta to osoby podróżujące na własną rękę, preferujący głównie turystykę alternatywną.

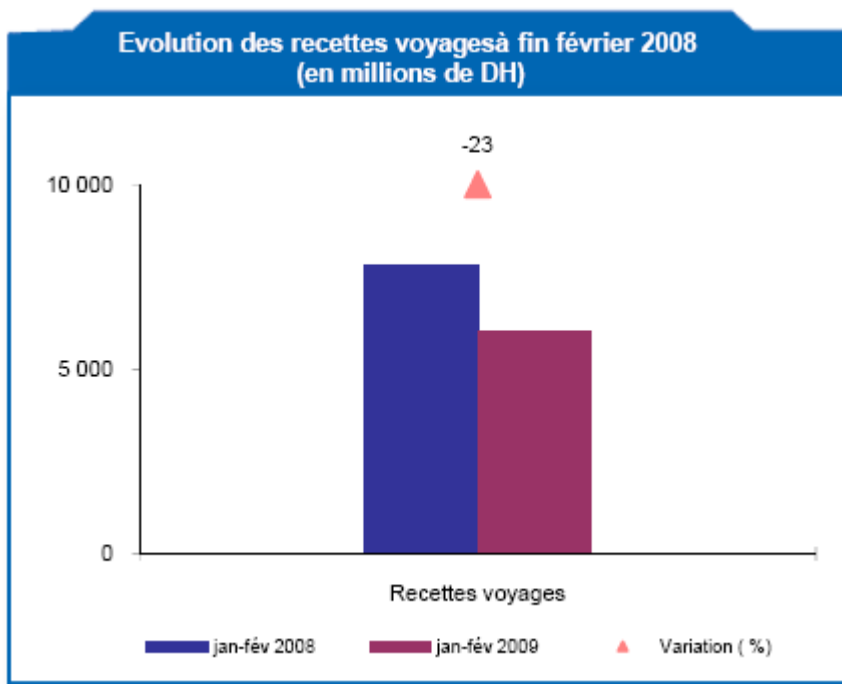
7. Sezonowość przyjazdów do Maroko

Zdecydowanie najwięcej przyjazdów do Maroko przypada na nasze miesiące zimowe (grudzień-styczeń). Chłód, plucha, śnieg odstrasza dużą liczbę Europejczyków w odległe, gorące w tym sezonie kraje. Maksimum tych przyjazdów przypada na grudzień (13%), oraz styczeń (10%). Znaczny spadek można zaobserwować w okresie letnim (5,5 %) co daje ponad połowę mniej turystów niż w grudniu. Od lipca do września liczba turystów kształtuje się na mniej więcej takim samym poziomie.

8. Dochody

Wpływy z turystyki w 2007 r. wyniosły ponad 7 mld. USD. Wpływy z turystyki zwiększyły się o 13,4 % do 59,5 mld MAD tj. przekroczyły zarówno wartość przekazów pieniężnych MRE (55,1 mld MA /4,9 mld EUR/), jak i dochody z eksportu fosforytów i produktów pochodnych zrealizowanego przez Grupę OCP (22,2 mld MA /2,0 mld EUR/). Turystyka jest drugim co do ważności (po przemyśle fosforanowym) sektorem gospodarki marokańskiej, dzięki czemu rząd nie szczędzi pieniędzy inwestując w jej rozwój. Podczas 2 miesięcy roku 2009 dochody z turystyki spadły o 23% w stosunku do tego samego okresu w roku poprzednim.

Wykres 4 Zmiany / ewolucja dochodów z podróży (w milionach Dirhamów)

Źródło: Raport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de février 2009'

Tabela 16 Zmiany / ewolucja dochodów z podróży (w milionach Dirhamów)

	Recettes voyages (en millions de DH)			
	jan-fév 2008	jan-fév 2009	Variation (%)	Ecart en valeur
Recettes voyages	7 826	6 032	-23	-1 794

Źródło: Raport 'Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de février 2009'

Wielkość tych dochodów doszła do 6 032 miliona dirhamów, w stosunku do 7 826 miliona dirhamów w roku 2008 = czyli spadek o 1,8%.

9. Środki lokomocji po Maroko

Maroko przecina 1000 km stosunkowo tanich autostrad. Jedna biegnie z północy kraju, z Asili, wzdłuż wybrzeża atlantyckiego do Rabatu i Casablanki, kończąc się 30 km przed Al-Dzadida. Autostrady prowadzi ponadto z Rabatu przez Meknes do Fezu oraz z Casablanki do Settat. W ciągu najbliższych lat autostrada połączy Tanger z Marrakeszem i zostanie dokończony ostatni odcinek do Al. –Dzididy, oraz powstanie autostrada spinająca

Marrakesz i Agadir. Główne szosy mają dobrą nawierzchnię, natomiast stan dróg lokalnych bywa różny.

Pociągami : w całym kraju można przejechać zaledwie 1700 km, tylko dwie trasy Tanger-Rabat-Casablanca-Marrakesz oraz Casablanca-Rabat-Meknes-Fez-Wadżda. Niewielka sieć kolejowa ONCF (www.oncf.ma) obsługuje połączenia między największymi miastami i kilka linii lokalnych. Przejazd ekspresem Marrakesz–Casablanka kosztuje 23/33 zł w kl. II/I i trwa 3 godz. Wagony pierwszej i drugiej klasy są wyposażone w klimatyzację. Pasażerowie poniżej 26 lat mogą korzystać ze zniżek Eurotrain i InterRail. Podróż należy zaplanować z wyprzedzeniem (rozkłady są dostępne na dworcach, w biurach informacji turystycznej oraz w prasie codziennej.) W sezonie i na trasach szczególnie popularnych warto wybierać pierwszą klasę.

Autobusami : Dobrze funkcjonuje sieć połączeń, choć stan techniczny wielu autokarów nie jest najlepszy; względnie niskie ceny (ok. 0,50 zł za każde 10 km); państwowa firma CTM (www.ctm.co.ma) ma opinie szybszej i solidniejszej, dysponuje klimatyzowanymi autobusami; inni operatorzy – SATAS (południe kraju), Trans Chalaza (północ). Wygodne autobusy Supratours (www.supratours.ma) kursują na głównych trasach. Bilet Marrakesz–Casablanca liniami CTM kosztuje 21 zł i trwa 3,5 godz. Przejazdy autobusowe są o 20% tańsze od kolejowych. Wygodne ekspresowe autokary Supratours firmy ONCF (przedsiębiorstwo kolejowe) obsługują południowo zachodnie i północne wybrzeże (gdzie kolej nie dociera) i kosztują o połowę więcej niż autobusy. W ostatnich latach większość dużych miast dorobiła się nowych dworców autobusowych z punktami informacji turystycznej. W Fezie wszystkie autokary odjeżdżają obecnie z dworca poniżej Bordz Nord. W Meknesie większość autobusów kursuje z dworca przed Bab Khemis, ale przyjazdy i odjazdy na ograniczoną skalę odbywają się również spod Bab Mansur. W Marrakeszu główny dworzec autobusowy jest obok Bab Doukala na skraju medyny. Autokary Supertours odjeżdżają z punktu obok dworca kolejowego, a CTM ma drugą stację w Gueliz przy Boulevard Zerko, niedaleko kina Collesee. W Casablance dworzec autobusowy CTM jest przy Avenue des Far za hotelem Safir. W Rabacie główny dworzec autobusowy CTM jest usytuowany aż 2 km za centrum, przy Place Zerktoni.

Taxi : w mieście sprawdzają się niedrogie petit taxi, w postaci małych samochodów zaopatrzonych w taksometry, zabierających maksymalnie 3 osoby. Są tanie, lecz przed zajęciem miejsca nie zaszkodzi zapytać, ile w przybliżeniu wyniesie opłata. W Marrakeszu (a także w Tarudancie) alternatywa dla komunikacji miejskiej są dorożki na

wielkich kołach, z głośnymi klaksonami i składanymi skórzanymi dachami. Mogą być tak tanie jak taksówki i zabierają trzy do czterech osób, chociaż im więcej turystów, tym wyższa cena. Między miastami popularnością cieszą się grand taxi. Zabierają do 6 pasażerów – są najszybszym, ale przez to niekoniecznie bezpiecznym środkiem transportu lądowego. Są to duże samochody zwykle mercedesy, które kursują z miasta do miasta, zabierając do sześciu pasażerów i pobierając ustaloną opłatę. Odjeżdżają, kiedy są pełne. Można wynająć całą taksówkę ale trzeba się upewnić co do stawki. Cena jest nieco wyższa niż w przypadku autobusu, ale podróżuje się o wiele szybciej. Przejazd trasą Agadir–Marrakesz kosztuje 25 zł i trwa ok. 3 godz.

Wynajęcie samochodu jest stosunkowo drogie – od 900 zł/tydzień za małe auto, np. peugeot 205, bez limitu kilometrów. Toyo-ta Landcruiser od 600 zł/dzień. Auto można odebrać w Casablance, Agadirze lub Marrakeszu.

Wycieczki landroverem – oferty dostępne w hotelach. Niektóre firmy zapewniają sprzęt biwakowy i kierowcę-przewodnika. Od 150 zł/dzień/os.

Ciężarówka – gdzie nie docierają autobusy, kursują ciężarówki (camions) i półciężarówki (camionettes), szczególnie w Atlasie (ok. 0,3 zł za każde 10 km).

Loty krajowe - Między większością miast istnieją połączenia lotnicze. Skorzystanie z samolotu bez wątplenia skraca długą podróż, np. z Al. -Ajun do Casablanki lub Tangeru, ale przelot kosztuje cztery razy więcej niż jazda autobusem czy pociągiem.

10. Kongresy, konferencje, strategie w sprawie rozwoju turystyki w Maroko

Podczas **8. Kongresu Turystyki**, który odbył się w dniu 14 czerwca 2008 roku w Tetouanie, przedstawiciele sektora omawiali między innymi stan realizacji ogłoszonej w 2001 roku strategii rozwoju turystyki „*Vision 2010*”. Bilans wdrażanego programu jest zadowolający, a perspektywy obiecujące. Stosownie do dyrektywy króla Mohammeda VI, strategia „*Vision 2010*” ma być w przyszłości rozwinięta w nowy program rozwoju turystyki – „*Vision 2020*”. Strategia „*Vision 2020*”, powinna uwzględniać nowe wymagania sektora turystyki narzucające konieczność poprawy: *profesjonalizmu z uwagi na kompleksowość przemysłu turystycznego (oferta, promocja, kształcenie zawodowe, transport lotniczy), *jakości oferowanych usług, *konkurencyjności w związku z istniejącym zainteresowaniem innych państw regionu tymi samymi rynkami oraz

uzależnieniem wyników marokańskiego sektora turystycznego od zmian w sile nabywczej ludności krajów pochodzenia potencjalnych turystów.

Strategia „*Vision 2020*”, która ma umocnić dorobek „*Vision 2010*”, będzie kładła nacisk na aspekt jakościowy, a nie ilościowy. Nowy program ma promować regionalne plany rozwoju turystycznego wykorzystujące potencjał poszczególnych obszarów. Ma też uwzględniać przyszłe kierunki rozwoju popytu międzynarodowego oraz wymagania związane z promocją turystyki zrównoważonej, dbającej o ochronę środowiska naturalnego i dziedzictwa narodowego Maroka. W opracowaniu nowej strategii wezmą udział przedstawiciele resortu turystyki, ONMT i FNT we współpracy z firmą konsultingową Booz Allen Hamilton, wybraną w wyniku międzynarodowego przetargu ogłoszonego w grudniu 2007 roku. Należy zaznaczyć, że marokański resort turystyki przygotował plan działań na lata 2008-2012 oparty na kilku priorytetach: dokończenie realizacji programu „*Vision 2010*”, kształcenie zawodowe, jakość i środowisko turystyczne, opracowanie strategii „*Vision 2020*”.

Kongres Turystyki w Tetouanie odbył się w szczególnej dla marokańskiej branży turystycznej sytuacji. Wyniki za I kwartał 2008 roku pokazały, że wzrostowi przyjazdów turystów zagranicznych (o 16 % w stosunku do analogicznego okresu 2007 roku, do 2,5 mln osób) towarzyszy spadek liczby noclegów w hotelach sklasyfikowanych (o 6 %). Wynika to ze zwiększenia przyjazdów indywidualnych kosztem wycieczek zorganizowanych.

Międzynarodowa Konferencja Turystyki (27-28.04.07 r. Fez), bardzo dobrze oceniła strategię marketingową Marokańskiego Urzędu Turystyki, podsumowując że przynosi pożądane efekty. Za kolejne cele wytyczyła m.in. owocniejszą współpracę z już istniejącymi rynkami (Francja, Wielka Brytania, Niemcy, Hiszpania, Belgia) i rozszerzenie swojej działalności o nowe rynki (Włochy, Skandynawia, Stany Zjednoczone).

W konferencji wzięły udział krajowe i zagraniczne firmy związane z branżą turystyczną :

- *deweloperzy zajmujący się realizacją kompleksów turystyczno-hotelowych w ramach Planu Azur (Fadesa, Kerzner, Risma/Accor, Thomas & Piron, Colony Capital, Sotocan),
- *linie lotnicze (Regional Air Lines, Atlas Blue, Royal Air Maroc, Aigle Azur, Jet4You)
- *biura podróży (m.in. duża delegacja TUI, światowego lidera w branży turystycznej, która podpisała porozumienie z marokańskim rządem).

11. Personel zawodowy

Dużą wagę przykładają się do przestrzegania jakości kształcenia zawodowego oraz ochrony środowiska. Początki szkolenia kadr dla branży turystycznej w Maroku sięgają roku 1950. Powstała wtedy pierwsza szkoła hotelarska w kraju : „Hotel School of Rabat”. Dziś na terenie Królestwa funkcjonuje 8 szkół państwowych wspieranych przez departament turystyki, które przygotowują do zawodów związanych z branżą turystyczną. Powstaje również wiele szkół prywatnych. Szkolenie trwa średnio 2 lata i kończy się uzyskaniem stopnia „technika”. Rozwój sektora turystycznego jest dla marokańskiego rządu sprawą priorytetową, który to dąży do ściślejszego powiązania z turystyką takich dziedzin, jak rzemiosło, kultura, rolnictwo, zasoby naturalne. Panuje powszechne przekonanie, że jedną ze słabych stron sektora turystyki KM jest brak odpowiedniego personelu zawodowego. Do poprawy sytuacji w tej dziedzinie ma przyczynić się, podpisana w Tetouanie pomiędzy resortem turystyki oraz Krajową Federacją Turystyki (FNT) i Krajową Federacją Przemysłu Hotelarskiego (FNIH), pierwsza umowa o partnerstwie publiczno-prywatnym dotycząca zasobów ludzkich i kształcenia w zakresie zawodów hotelarskich. Celem tego programu jest przygotowanie 50 tys. wykwalifikowanych pracowników dla branży hotelarskiej. Przedstawiciele sektora i ministerstwo turystyki planują zawarcie kolejnych umów dotyczących przygotowania do innych zawodów związanych z turystyką, w tym w dziedzinie transportu turystycznego i gastronomii.

12. Prognozy :

Światowa Rada Podróży i Turystyki (WTTC) szacuje, że wzrost w marokańskim sektorze turystyki wyniesie średnio 4 % w latach 2008- 2017, a udział KM w światowym rynku turystycznym będzie nadal rósł. Do dobrych wyników Królestwa w tej dziedzinie przyczynia się w znacznym stopniu wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Z drugiej strony, uzależnienie Królestwa od kilku głównych rynków (francuskiego, hiszpańskiego, niemieckiego, brytyjskiego) oraz od przyjazdów MRE powoduje, że spadek siły nabywczej gospodarstw domowych w tych krajach wpływa na pogorszenie się wyników marokańskiego sektora turystycznego. Konieczne są doraźne działania, w tym na rzecz większej dywersyfikacji rynków pochodzenia turystów odwiedzających KM.

Strategia ONMT na lata 2008-2010 przewiduje, obok umocnienia pozycji Królestwa na tradycyjnych rynkach europejskich, aktywną promocję marokańskiej oferty turystycznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Rosja, Polska, Rumunia) i

państwach skandynawskich oraz w Ameryce Północnej, Azji (zwłaszcza w Japonii i Chinach) i krajach Zatoki Perskiej. Działania promocyjne podejmowane na polskim rynku są wyrazem tej strategii.

Wydział Ekonomiczny Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Rabacie podaje że rząd Maroko dąży do zwiększenia udziału turystyki w tworzeniu PKB do 14 % w perspektywie roku 2020. Szacuje się, że średnioroczna stopa wzrostu liczby przyjazdów turystycznych podwyższyła się z 3,8 % w latach 1982-1995 do 7,2 % w latach 1995-2005. Do 2030 roku ma się ona ustabilizować na poziomie 7 %. Wszystkie te działania będą bardzo kosztowne (wymagać będą bardzo dużych środków finansowych z sektora publicznego i prywatnego). Oczekuje się, że w roku 2010 wpływy z turystyki zwiększą się do 79 mld MAD przy zakładanym wzroście liczby turystów do 10 mln osób. Dla osiągnięcia 10 mln turystów w roku 2010 Maroko musi zwiększyć liczbę przewozów w ruchu lotniczym z 8,5 mln pasażerów w roku 2006 do 15 mln pasażerów rocznie. Wiąże się to z koniecznością powiększenia o 40 liczby samolotów obsługujących obecnie połączenia z Marokiem (60), co wymaga nakładów inwestycyjnych w wysokości 20 mld MAD. Oczekuje się, że międzynarodowi deweloperzy skierują swoją działalność na nowe rynki, w tym marokański.

13. Zagrożenia i przeszkody w rozwoju turystyki w zakresie podaży i popytu:

- „strefa napięć” wywołana pojawieniem się zjawiska terroryzmu
- niewystarczające źródła finansowania
- pogarszanie się stanu zasobów wodnych.

14. Promocja kraju : Międzynarodowy Salon Turystyki - Moroccan Travel Market (MTM)

Pierwsza edycja MTM (17-20.01.2008 roku) zgromadziła przedstawicieli branży turystycznej z ponad 20 krajów, w tym około 230 wystawców, prawie 9 tys. zwiedzających i 120 dziennikarzy zagranicznych. Druga edycja odbyła się w dniach 15-18 stycznia bieżącego roku. Zgromadziła ona instytucje rządowe, biura podróży, inwestorów i banki zarówno z Maroka, jak i z zagranicy. Obu imprezą towarzyszyły liczne konferencje.

15. Profile turystów

Maroko pragnie przyciągnąć zarówno turystów przyjeżdżających w ramach wycieczek organizowanych przez touroperatorów, jak i turystów indywidualnych, korzystających z regularnych linii lotniczych i zainteresowanych ofertą mieszkalną. Średni wiek Odwiedzającego Maroko wg Observatoire Du Tourisme to blisko 40 lat. 28% odwiedzających ma ukończoną szkołę średnią, 45% posiada wykształcenie wyższe. Bez wątpienia głównie osoby średnio zamożne i zamożne, mogą pozwolić sobie na tego typu wyjazd, jedne kierując się chęcią poznawania nowych, egzotycznych miejsc i kultur (tzw. profil turysty-odkrywcy), inne – chęcią wypoczynku. Dużą grupę stanowią także Marokańczycy mieszkający zagranicą (głównie w krajach Europy Zachodniej). Jeśli chodzi o ludność miejscowa to przeważająca większość podróży dotyczy osób o lepszym statusie majątkowym czyli osoby które po prostu na to stać, lub związana jest z podróżowaniem krajowym związanym z odwiedzinami dalekich krewnych lub wakacjami z dala od miejsca zamieszkania.

IV. Rynek emisji turystycznej Maroko

1. Dlaczego Marokańczycy nie podróżują za granicę?

Marokańczycy to naród biedny, na którego znacznych obszarach przeważa tradycyjny model gospodarki. Prawie połowa mieszkańców kraju zatrudniona jest w rolnictwie, które zresztą dostarcza zaledwie 14% produktu krajowego. Podstawowym działem przemysłu marokańskiego jest górnictwo – największe dochody przynosi eksploatacja złóż fosforytów, występujących na Nizinie Atlantyckiej. I choć Maroko jest największym na świecie eksporterem tego surowca, jego mieszkańcy są tylko tanią siłą roboczą w rękach potomków francuskich czy angielskich kolonizatorów. Maroko do 1956 roku było protektoratem Francji, a co za tym idzie – nadal w znacznym stopniu majątek kraju spoczywa w rękach francuskich jednostek.

Statystyki światowe i europejskie milczą na temat emisji turystycznej krajów Afryki Północnej.

W czasach kiedy Maroko było kolonią Francji, liczba obywateli podróżujących poza granicę kraju była znikoma. Jedynymi podróżującymi byli zamożni mieszkańcy Maroko, głównie biznesmeni.

Dziś Maroko nastawione jest na recepcję turystów zagranicznych a jego mieszkańcy nastawieni są na obsługę tychże turystów, nie w głowie im wyjazdy których cena w dużej mierze nie jest adekwatna do zawartości ich portfela. Jeśli już wyjeżdżają to do pobliskich miejsc czy graniczących z nimi krajów (Hiszpania, Portugalia, Algieria, Belgia). Tego typu wyjazdy zwykle podyktowane chęcią odwiedzenia krewnych czy przyjaciół (szacuje się, że w Belgii mieszka około 400 tysięcy muzułmanów, co stanowi blisko 4 procent całkowitej populacji kraju. Prawie 35 procent mieszkańców Belgii pochodzenia tureckiego i **marokańskiego**, którzy stanowią największe wspólnoty muzułmańskie kraju, mają poniżej 18 lat. W Hiszpanii mieszka dzisiaj około pół miliona muzułmanów. Stanowią oni w dużej mierze pierwsze i drugie pokolenie imigrantów przybyłych do kraju jeszcze przed kryzysem paliwowym z początku lat 70-tych, albo zaraz po nim, w ramach procesu łączenia rodzin. Choć, tak jak w innych krajach europejskich populacja ta jest niezwykle zróżnicowana, zdecydowaną większość stanowią wśród niej osoby pochodzenia **marokańskiego** – około 50 procent wszystkich muzułmanów w kraju).

Kiedy algiersko-marokańska granica została otwarta oraz została nawiązana współpraca pomiędzy komunikacją lotniczą pomiędzy obydwojoma krajami – nasiliły się wyjazdy Algierczyków do Maroko i odwrotnie (główne cele : zakupy, odwiedziny krewnych oraz znajomych).

Bardzo rzadkie wyjazdy Marokańczyków zagranicę związane są w dużej mierze z przepisami wizowymi (skomplikowane przepisy wizowe i z związane z nimi horrendalne koszty, odstraszały potencjalną garstkę chętnych do podróży Marokańczyków). Wakacje spędzają najczęściej w kraju, aczkolwiek istotnym celem podróży zagranicznych dla wielu Marokańczyków jest Mekka (blisko 99% Marokańczyków to muzułmanie, więc z wiadomych przyczyn, odnotowuje się wśród nich wyjazdy w celach religijnych – każdy muzułmanin przynajmniej raz w życiu musi odbyć podróż do Mekki, jeśli nie pozwala mu na to sytuacja materialna, musi udać się do innego ważnego centrum islamu. W 2008 roku blisko trzy miliony muzułmanów z całego świata odbyły hadżdż czyli pielgrzymkę do świętego miasta Mekki w Arabii Saudyjskiej. Oczekuje się, że w 2009 roku hadżdż odbędzie 1,7 mln muzułmanów z zagranicy, z pięciu kontynentów – w tym niewątpliwie spory odsetek Marokańczyków), oraz Francja, ze względu na możliwość podjęcia tam lepiej płatnej pracy.

Wśród Marokańczyków mimo wszystko zdarzają się i tacy którzy podróżują po świecie w celach turystycznych/podróżniczych. Ci którzy dysponują stosownym budżetem mogą wybrać linie Air France, Lufthansy, KLM, Iberii, British Airways, TAP Portugal,

Alitalii, Air Algérie, Royal Jordanian, Egypt Air, Tunis Air które to mają bezpośrednie połączenie z lotniskami w Maroko – i dostać się

- Z portu lotniczego Mohammed V (30 km na południowy wschód od Casablanki) – do Europy, zachodniej Afryki i Bliskiego Wschodu.
- Z lotniska Rabat-Salé (10 km na wschód od Salé) dzięki Air France i Royal Air Maroc - do Paryża.
- Lotnisko Ibn Batuta (18 km na południe od Tangeru) oferuje loty do Amsterdamu, Brukseli, Londynu, Madrytu, Malagi i Paryża.
- Lotnisko Ménara (6 km na południowy zachód od Marrakeszu) ma bezpośrednie połączenia z Londynem, Genewą, Granadą, Malagą i Paryżem.
- Nowoczesny port lotniczy w Agadirze, Al-Massira, oferuje rejsy do Las Palmas na Wyspach Kanaryjskich.
- Samoloty międzynarodowe startują sporadycznie z Fezu i Warzazatu (do Paryża), Nadoru (do Amsterdamu, Brukseli, Düsseldorfu i Frankfurtu), Al-Husajmy (do Amsterdamu, latem dodatkowo do Brukseli i Rotterdamu) oraz Udżdy (do Paryża, Marsylii, Amsterdamu i Brukseli).

Innym sposobem (relatywnie tańszym) dotarcia np. do Hiszpanii czy Portugalii z Maroko, jest skorzystanie z promu.

W przypadku turystyki biznesowej, nadmienić należy że – blisko 40 000 turystów z krajów arabskich w tym z Maroka – wykazało zainteresowanie rynkiem bułgarskim w targach turystycznych Emitt 2009 r. w Stambule. Bułgaria skupiając się na turystyce biznesowej powiązanej z uprawianiem hazardu w Warnie – idealnie wpasowała się w gusta arabskich turystów (niejednokrotnie biznesmenów), znudzonych tradycyjnymi formami turystyki, poszukujący ciekawych alternatyw.

*Ciekawostka : ‘Turyści z krajów arabskich podróżują z całymi rodzinami. Najchętniej mieszkaliby w apartamencie, gdzie może się zmieścić 20 osób.’ Katarzyna Gądek, dyrektor Wydziału Promocji i Turystyki UMK.

Dla Arabów podróżujących wyłącznie w celach religijnych i biznesowych - Biały przyjeżdżający do ich kraju tylko po to żeby ZOBACZYĆ tudzież pozwiedzać (dodatkowo jeszcze za to płaci) musi być stuknięty; oni po prostu tego nie rozumieją.

Turystyka krajowa

Bazując na danych umieszczonych w tabelce nr 11 'Noclegi realizowane przez turystów zagranicznych w sklasyfikowanej bazie noclegowej' (strona 26 niniejszej pracy) zauważyć można że spośród 1 052 912 udzielonych miejsc noclegowych w Maroku, aż 20% (213 105 tys.) należała do tzw. Residents czyli mieszkańców Maroka. Pozycja ta daje im drugie miejsce zaraz po Francuzach którzy zajmują 35% wszystkich miejsc noclegowych w KM, wyprzedzając Niemcy, Wielką Brytanię czy Hiszpanię.

Wnioski nasuwają się same – turystyka krajowa to prężnie prosperujący rynek.

1.2 Sugerowane wydatki mieszkańców Maroka na wyjazdy zagraniczne

Tabela nr 17 Wydatki na wyjazdy zagraniczne (w mld USD) według krajów pochodzenia turystów

Ranga	Kraj	Wydatki (w mld USD)					Zmiany (%)			
		1995	2000	2005	2006	2007	waluta	06/05	07/06	08/07*
47	Liban	b.d.	b.d.	2,9	3,0	b.d.	\$	3,4	b.d.	b.d.
48	Węgry	1,5	1,7	2,4	2,1	2,9	€	-11,7	27,4	21,5
49	Egipt	1,3	1,1	1,6	1,8	2,4	\$	9,5	37,1	b.d.

Źródło: Światowa Organizacja Turystyki: UNWTO World Tourism Barometer Vol 6, No. 2, June 2008

Ponieważ dane odnośnie wydatków na wyjazdy zagraniczne mieszkańców Maroka nie są nigdzie opublikowane, autorka sugerując się wydatkami mieszkańców Libanu i Egiptu (Afryka Północna analogicznie jak KM) może poprzeć swoje wcześniejsze dywagacje odnośnie małej emisji turystów z tychże krajów afrykańskich co widać gdy przyjrzymy się z bliska wydatkom tych państw – **mało wyjeżdżają = mało wydają** (mieszkańcy Egiptu w 2007 roku wydali 2,4 mld USD tj. 49 miejsce w rankingach na wyjazdy zagraniczne, w porównaniu do Niemiec – 82,9 USD zajmujących 1 miejsce).

1.3. Lokalne strony / oferty marokańskich biur podróży

Autorka bliżej przyjrzała się marokańskim biurom podróży takim jak :

<http://www.dijatours.com>

<http://www.marrakechbluevoyages.com>

<http://www.fadelvoyages.ma>

Wnioski do których doszła sprowadzają się do tego że oferta tychże biur woła o pomstę do nieba, co także może mieć swoje przełożenie na niezauważalny niemal odsetek wyjazdów turystów marokańskich poza granicę kraju.

W ofercie biur można było znaleźć wyjazdy jedynie do : Tunezji (Tunis, Hammamet, Djerba), Egiptu (Sharm-el-Sheik, Hurghada), Turcji (Istanbul, Antalya), Hiszpanii i Portugalii (Cordoba, Sewilla), zdarzały się także oferty do Ameryki Północnej (Nowy Jork, Montreal, Toronto, Miami, Atlanta), Azji (Chiny, Indie, Kuala Lumpur, Singapur, Filipiny, Wietnam), Emiratów Arabskich (Dubaj), Chorwacji, Rzymu oraz Kenii i Republiki Południowej Afryki.

Potencjalny klient mógł wybrać wariant : pobyt indywidualny, z rodziną, grupowy, znalazł się jeden wyjazd SPA, oraz wyjazdy zorganizowane do mekki i medyny.

W większości przypadków, oferta przewidywała wyjazdy śladami cywilizacji muzułmańskich np. oferta o nazwie ‘muzułmańska Hiszpania’.

Marokańskie biura podróży jednym słowem nie są nastawione na organizację wyjazdów dla ‘swoich mieszkańców’, lecz na zapewnienie atrakcji turystom zagranicznym. Oferują zwiedzanie głównym miast Marokańskich np. Rabatu, Marrakeszu, Casablanki, organizują safari.

V. Znaczenie marokańskiego rynku turystycznego dla Polski

1. Maroko kontra Polska

Maroko jest krajem zbliżonym do Polski. Podobnie jak Polska jest korytarzem pomiędzy Europą a Rosją i Azją, tak Maroko pomiędzy Afryką i Europą. Tak jak u nas normalny jest ciemny i jasny kolor włosów, tak w Maroku ciemny i jasny kolor skóry. Podobnie jak Polska Maroko jest krajem biało czerwonym. Miasta północne są białe, natomiast południe Maroka jest koloru czerwonego.

Jeśli chodzi o atrakcyjność rynku Polskiego dla mieszkańców Maroko - to jest ona znikoma. Marokańczycy rzadko wyjeżdżają i Polska na pewno nie znajduje się na ich mapie destynacji turystycznych. Jedynymi Marokańczykami przekraczającymi granicę naszego kraju są biznesmeni którzy przyjeżdżają do nas w sprawach służbowych.

Tabela nr 18 Przyjazdy Marokańczyków do Polski w 2007 roku

Przyjazdy do Polski z wybranych krajów (tys.).

kraj	razem 1999	razem 2000	razem 2001	razem 2002	razem 2003	razem 2004	razem 2005	razem 2006	razem 2007
Maroko	0.7	1.0	1.0	0.8	0.8	1.0	1.3	1.5	1.5

Źródło: GUS; opracowanie: Instytut Turystyki.

Uwaga: sumy roczne są zaokrągleniem rzeczywistej sumy, a nie są sumą zaokrągleń.

W 2007 roku, granice Polski przekroczyło 1500 obywateli Maroka, co przy liczbie ogólnej 66,2 mln – stanowi 0,0023%.

Marokańczycy przyjeżdżający do Polski to głównie biznesmeni (cel: sprawy służbowe, interesy, konferencje).

Tabela 19 Przyjazdy turystów do Polski według krajów (w tys.)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Świat ogółem	19 410	19 520	18 780	17 950	17 400	15 000	13 980	13 720	14 290	15 200	15 670	14 975
Niemcy	6 660	6 650	6 700	6 450	5 920	4 400	4 160	4 520	5 230	5 570	5 440	5 270
Rosja	1 800	1 600	1 360	1 160	1 140	980	940	790	700	735	710	545
Białoruś	2 280	2 335	1 730	2 180	2 370	2 080	1 700	1 620	1 460	1 440	1 490	1 350
Ukraina	3 200	3 285	3 180	2 920	3 090	3 080	2 930	2 480	2 340	2 535	2 500	2 120
Litwa	985	1 100	1 140	960	850	840	840	825	815	830	895	715
Łotwa	390	400	460	410	360	330	320	330	305	270	315	355
Estonia	285	300	340	300	220	190	160	150	130	120	145	170
Czechy	425	360	340	300	250	230	230	240	210	185	165	165
Słowacja	125	90	100	90	90	80	60	80	85	70	70	70
Unia Europejska (bez Niemiec)	2 030	2 135	2 255	2 110	2 050	1 805	1 650	1 645	1 790	2 015	2 365	2 495
Ważne zamorskie*	285	310	330	330	360	340	310	330	400	505	550	545
inne d. ZSRR (WNP)	220	240	180	150	170	100	90	90	90	90	90	95
Pozostałe kraje	725	715	665	590	530	545	590	620	735	835	935	1080

Źródło: oszacowania oraz obliczenia własne IT

*) USA, Japonia, Korea południowa, Kanada, Australia.

UWAGA: dane oszacowane, należy je traktować jako przybliżone.

Liczba turystów z ‘pozostałych krajów’ w tym z Afryki (Maroko), z roku na rok wzrasta. Rok 2007 był rokiem prawie 33% wzrostu przyjazdów turystów w tych właśnie krajów, w porównaniu np. z nowymi krajami EU i głównymi krajami zamorskimi które odnotowały jedynie nieznaczny wzrost, oraz ze wschodnimi sąsiadami (Ukraina, Białoruś, Rosja) które to odnotowały spadek w przyjazdach do Polski. Mimo że odsetek turystów z ‘Pozostałych krajów zamorskich’ w porównaniu do turystów z UE, głównych krajów zamorskich czy choćby nowych krajów EU jest nadal znikomy, to można ze spokojnym sumieniem

stwierdzić że z roku na rok będzie umacniał swoją pozycję – co oczywiście ma związek z podnoszeniem się poziomu życia mieszkańców tamtejszych krajów, dewaluacjami walut, świetną ofertą turystyczną i promocją Europy w tym Polski, oraz odchodząc dalej – zacierającymi się pomału granicami kulturowymi pomiędzy poszczególnymi kręgami / cywilizacjami.

2. Polacy do Maroko? Czyli co oferują polskie biura podróży

‘Polacy dalej chcą podróżować w dalekie miejsca. Nie zmienia się proporcja między sprzedanymi wycieczkami tańszymi a bardziej luksusowymi. Do Japonii, Tajlandii i Kenii chce jechać wiele osób, choć najpopularniejsze w dalszym ciągu są: Egipt, Tunezja, Maroko i Chorwacja’ – oświadczyła Beata Kwiatkowska z Rainbow Tours.(27 luty 2009. tur-info.com)

Emir Mohamed el Jabirry - Prezes Fundacji Przyjaźni Polsko-Marokańskiej niejednokrotnie wypowiada się na temat negatywnych i pozytywnych stron turystyki w krajach świata kultury muzułmańskiej. Podkreśla pozytywną rolę wzajemnego poznania się ludzi z różnych stron świata, w tym Polaków i Arabów, wzrostu wzajemnego zrozumienia, poznania religii i obyczajów tych krajów. Podkreśla także nadrzędną rolę turystyki jako gałęzi przemysłu i wymiany naukowej oraz roli tej współpracy w procesie rozwoju światowego pokoju.

Biura podróży i internetowe biura podróży które są największymi graczami na rynku turystycznym w Polsce oferują :

- *Orbis Travel – brak ofert
- *Triada – w pakiecie ‘wypoczynek’ : Agadir
- *TUI Poland – Agadir, Marrakesz, wycieczki objazdowe (Marrakesz, Essaouira, AntyAtlas i Tafraoute, Królewskie miasta Maroka)
- *Neckerman – Agadir, wycieczki fakultatywne (Marrakesz, Safari: LAND ROVER, Essaouira)
- *Rainbow Tours – Agadir, wycieczki objazdowe (Królewskie miasta Maroka, Wielkie Południe Maroka)
- *ITAKA – Agadir, wycieczki lokalne (Marrakesz, Tafraout-Tiznit, Essaouira)
- *Alfa Star – brak ofert
- *Open Travel – brak ofert

- *Travel Planet – Agadir
- *Wakacje.pl – Agadir
- *Easygo.pl – Agadir
- *OctopusTravel.pl – hotele w Marrakeszu

Inne przykładowe :

- *Exim Tours – Agadir, wycieczki fakultatywne (Agadir, Tafraout, Tiout, Marrakesz, Assaka, Massa, Camel Tour)
- *ScanHoliday – Agadir, wycieczki (Essaouira, Marrakesz, Tiout-Taroudant, Królewskie miasta Maroka, Wielkie Południe Maroka)

Tur-info.com o biurach podróży, ofertach, popycie:

W ciągu ostatnich dwóch lat w biurach podróży zapanowała prawdziwa rewolucja. Wzrósł popyt na wycieczki, spadły ceny imprez, a polscy klienci coraz częściej decydują się na droższe, ale bardziej ekskluzywne wycieczki. Dynamiczny wzrost zauważalny jest szczególnie w Maroku (150% w ciągu 4 lat). Biura podróży oferują swoim klientom nowe kierunki podróży - coraz częściej w ofercie touroperatorów są wycieczki do Maroka.

Wycieczki objazdowe dla polskojęzycznych turystów po Maroku, wprowadził w 2008 roku m.in. Neckermann. Z kolei biuro Ecco Holiday rozszerzyło swoje kontakty w Maroku - ma tam teraz więcej hoteli do zaoferowania. Biuro Triada wysyła swoich klientów do ekskluzywnych hoteli w Tunezji, Turcji, Maroku, Bułgarii, Egipcie, na Krecie i Cyprze, w których można skorzystać z zabiegów spa i wellness. Itaka oferuje około 100 programów wyjazdów autokarowych. W tym roku przybyło ich 15, w tym m.in. wycieczka "Trzy kraje, dwa kontynenty" (Portugalia, Hiszpania, Maroko). W ofercie biura Exim Tours znalazły się nowe kierunki na Kubę i do Maroka.

W kwietniu 2007 roku doszło do podpisania porozumienia z TUI na lata 2007-2010, w myśl którego biuro podróży zobowiązuje się do podwojenia w ciągu 4 lat aktualnej liczby swoich turystów przyjeżdżających do Maroka dla osiągnięcia 517 tys. osób w 2010 roku (wobec 256 tys w roku 2006). Liczba turystów, którzy odwiedzają Maroko za pośrednictwem TUI w ciągu 4 lat ma więc wynieść około 1,7 mln osób. Pozwoli to Maroku na przesunięcie się z 17 pozycji do pierwszej dziesiątki w światowym rankingu krajów docelowych dla podróży organizowanych przez TUI. Oprócz tradycyjnych krajów pochodzenia turystów przyjeżdżających do KM (Francja, Niemcy,

Wielka Brytania i Belgia) biuro podróży obejmuje swoją działalnością nowe rynki, głównie z EŚW (Polska, Austria, Rosja, Rumunia i Węgry). W swoim programie dotyczącym Maroka TUI uwzględnia dodatkowo sześć nowych kompleksów turystyczno-hotelowych z Planu Azur.

VI. Zakończenie

Jak można przeczytać w reportażu Aleksandry Biernackiej 'Narody pod gwiazdami' – Życie na obu krańcach Morza Śródziemnego toczy się pod tym samym słońcem i w podobnym rytmie. Przyjeżdżając do Maroko ze zniewolonej pogonią za jutrem Europy ma się wrażenie, że życie tu niesamowicie zwalnia. Z drugiej strony dynamika ulicy, jej gwar i pozorny chaos oraz niewytłumaczalna pozytywna energia i ciepło ludzi którzy jeszcze nie nasiąknęli tym wielkomiejskim 'wyobcowaniem', tworzą bardzo wyrazisty obraz, który na długo pozostaje w pamięci. I może to kwestia intensywnego światła i wyrazistych kolorów, ale poczucie chwili w tych krajach wydaje się mieć zdecydowanie więcej barw niż w Europie.

Jak widać w niniejszym projekcie, Królestwo Maroka to godny uwagi, z roku na rok coraz prężniej rozwijający się rynek turystyczny, do którego ściągają turyści z najróżniejszych zakątków świata, rynek który niewątpliwie w niedalekiej przyszłości stanie się wiodącą prym potęgą turystyczną, do którego tabunami ze względu na swoją atrakcyjność zjeżdżać będą turyści z Europy jak i ze świata.

Autorka ma nadzieję że praca ta zaciekała potencjalnego odbiorcę, laika wobec tematyki marokańskiej.

VII. Bibliografia

Publikacje

Raport – Turystyka w Maroku, luty 2009 ‘Statistiques sur le tourisme au Maroc pour le mois de fevrier 2009’

Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Gospodarki : Raport ‘Atuty gospodarki marokańskiej Turystyka’ 25.07.08 r.

Opracowanie własne na podstawie danych Ambasady RP w Rabacie: ‘Ważniejsze obszary działalności gospodarczej w Maroku, wyniki i trendy, turystyka’

Strony internetowe / data odczytu (od 15.04 do 07.05.09)

www.observatoiredu tourisme.ma

www.rabat.polemb.net

www.tourisme.gov.ma

www.eksporter.gov.pl

www.mtm.ma

www.maroc.ma

www.arab.de

www.propertyborders.co.uk/planazur

www.cia.gov

www.intur.com.pl

www.unwto.org

Artykuły z czasopism branżowych

Cezary Rudziński: Marokańskie imperium turystyczne. Wiadomości Turystyczne 2008 nr 5; s.9

Agnieszka Paż: Maroko z Ecco Holiday. Rynek Podróży 2007 nr 2; s.26-27

Jan Wysokiński: Nie tylko egzotyka decyduje o atrakcyjności Maroka. Rynek Podróży 2008 nr 1; s.30-32

Beata Błaszczuk: Różne oblicza Maroka. Rynek Turystyczny 1999 nr 6; s.20-21

Spis Rysunków

Rysunek 1. flaga i herb Królestwa Maroko.....	1
Rysunek 2. Afryka / Maroko	5
Rysunek 3. Maroko + Główne miasta	5
Rysunek 4. Maroko – główne miasta koncentracji turystycznej.....	8

Spis tabel, wykresów

Tabela nr 1 Ruch turystyczny na świecie.....	16
Tabela nr 2 Dochody z turystyki.....	16
Tabela nr 3 Ruch turystyczny i dochody w poszczególnych krajach afrykańskich.....	17
Tabela nr 4 Roczne wartości najważniejszych wskaźników turystyki w Maroko.....	18
Tabela nr 5 Miesięczne wartości najważniejszych wskaźników turystyki w Maroko.....	18
Tabela nr 6 Transport Lotniczy, liczba pasażerów międzynarodowych w mln. (styczeń-luty 2009).....	20
Tabela nr 7 Roczna liczba turystów przekraczających granicę.....	22
Tabela nr 8 Miesięczna liczba turystów przekraczających granicę.....	22
Tabela nr 9 Przyjazdy turystów odnotowane na przejściach granicznych: 8% wzrost na przełomie stycznia i lutego 2009 r.....	23
Tabela nr 10 Stopa zajmowania miejsc noclegowych w hotelach, pensjonatach – przyjmowanie gości w głównych ośrodkach turystycznych Maroko : wzrost o 37% w lutym 2009.....	25
Tabela nr 11 Noclegi realizowane przez turystów zagranicznych w sklasyfikowanej bazie noclegowej 10 % spadek odnotowany w styczniu 2009 r.	26
Tabela nr 12 Noclegi realizowane przez turystów zagranicznych w sklasyfikowanej bazie noclegowej.....	27
Tabela nr 13 Roczna suma noclegów spędzona w sklasyfikowanej bazie.....	27
Tabela nr 14 Miesięczna suma noclegów spędzona w sklasyfikowanej bazie.....	28

Tabela nr 15 Wielkość bazy noclegowej (ilości łóżek) w poszczególnych ośrodkach turystycznych Maroko	29
Tabela 16 Zmiany / ewolucja dochodów z podróży (w milionach Dirhamów).....	32
Tabela nr 17 Wydatki na wyjazdy zagraniczne (w mld USD) według krajów pochodzenia turystów	41
Tabela nr 18 Przyjazdy Marokańczyków do Polski w 2007 roku	43
Tabela 19 Przyjazdy turystów do Polski według krajów (w tys.)	43
Wykres 1. Transport Lotniczy, liczba pasażerów międzynarodowych w mln. (styczeń-luty 2009)	20
Wykres 2 Kształtowanie się podaży noclegów w poszczególnych miastach (styczeń 2008 a styczeń 2009).....	24
Wykres 3 Porównanie popytu na noclegi w przełożeniu na lata 2007, 2008 i początek 2009.....	25
Wykres 4 Zmiany / ewolucja dochodów z podróży (w milionach Dirhamów).....	32

INFORMACJA

Wyrażam zgodę na opublikowanie wykonanego przeze mnie projektu na stronie AWF Kraków. Oświadczam że został on wykonany zgodnie z obowiązującymi zasadami i nie narusza niczyich praw autorskich.